

Zbirka dokumenata pod ovim naslovom objavljena je u Rimu 1921. godine, u izdanju crnogorske kraljevske Vlade. Publikovani dokumenti uglavnom su izvještaji sa terena o akcijama srpskih okupacionih trupa prema domaćem stanovništvu, a koji su, tih godina prezentirani i međunarodnoj javnosti.

Uništavali su prestiž crnogorske države i klevetali legalne predstavnike Crne Gore

RAPORT CRNOGORSKOJ VLADI O ZLOČINIMA SRBIJANACA U CRNOJ GORI, PODNESEN OD STRANE VOĐA CRNOGORSKIH USTANIKA

Opšti pregled

Potpisani šefovi crnogorskih ustanika u oblasti Cetinja i Nikšića, prilikom svoga odlaska u Italiju, imaju čast podnijeti vladi Kraljevine Crne Gore sljedeći raport o zločinima i nasiljima srbijanskih vlasti i okupacionih trupa u Crnoj Gori.

Mi smo došli u Italiju da iznesemo pred civilizovani svijet i crnogorsku vladu užasnu situaciju, u kojoj se nalazi naš narod, kao i radi toga što većina od nas potrebuje liječenje, pošto su nemaštine svake vrste i neprekidne borbe, prvo protivu Austrijanaca, zatim protiv Srbijanaca (što traje već pet godina), potpuno narušile naše zdravlje.

U našoj operacionoj zoni ostali su još i sljedeći šefovi radi produženja borbe: g. Živko Nikčević, biv. zastupnik oblasnog upravitelaj u Baru i komandir Čelebić, Komandir Đuro Kapa, pod pritiskom preklinjanja žena i djece iz njegovog sela, koji su divljački bili terorizirani zbog njegove patriotske akcije, pristao je da se preda Srbijancima i sada se nalazi u tamnici na Cetinju.

Naša oružana akcija protivu okupacionih trupa bila je u oblasti Cetinja u jednom dijelu oblasti Nikšića, koja zona predstavlja jedva peti dio od cjelokupne crnogorske teritorije. Prema tome pojedini zločini, koje ovdje iznosimo, desili su se u zoni naših operacija, dakle samo na jednom dijelu teritorije crnogorske. Za zločine u ostalim krajevima Crne Gore nedostaju nam detalji, imena lica nad kojima je zločin izvršen i.t.d. Svakako, broj zločina u ostalim krajevima Crne Gore nije manji od ovih koje navodimo. Napominjemo, da naš izvještaj ne sadržava ni treći dio zločina izvršenih u našoj zoni, t.j. u oblasti Cetinja i u južnom dijelu oblasti Nikšić, jer nam za većinu slučajeva nedostaju detalji.

Samo jedna internacionalna komisija biće u stanju da pronade i utvrdi sve zločine.

U početku našeg izvještaja mi smo izložili "opšti sistem" kojem su se Srbijanci služili u Crnoj Gori.

Naš raport je izrađen na osnovu pismenih priznanja onih nad kojima su zločini vršeni, ili njihove rodbine, ili očevidaca, ili smo pak mi lično bili zainteresovani.

Dosije dokumenata o ovim zločinima prilaže se u prilogu. Među crnogorskim izbjeglicama u Gaeti (Italija) ima više od 1500 osoba, koje će posvjedočiti tačnost opšteg dijela našeg raporta, a najmanje 400 njih, koji će pred jednom internacionalnom komisijom posvjedočiti tačnost i istinitost svih pojedinačno iznesenih zločina, koje iznosimo u ovom raportu.

Opšti pogled na "sistem" terora

Mjeseca decembra 1918, poslije okupacije i nasilne aneksije Crne Gore od strane vojske i vlasti srbijanskih, narod je ustao da protestuje protivu tog brutalnog nasilja i zaštiti svoja prava i slobodu. U tim krvavim događajima potpisani su uzimali aktivnog učešća. Međutijem intervencijama, u korist Srbijanaca, francuskog generala Venela, komandanta savezničke vojske u Crnoj Gori i Boki Kotorskoj, kao mesaž krvave borbe, koje se onda vođahu.

Iako nam je bilo poznato da mnoga obećanja Velikih Sila prema našoj nesrećnoj Otadžbini nijesu ispunjena, neki od nas povjerovali su u obećanja, koja su nam se tada dala, preko Nj. V. Kralja, od strane Velikih Sila; drugi su ostali u planinama i nastavili borbu; a jedan veliki broj izbjegao je i Italiju i Arbaniju i druge zemlje. Oni, koji su se vratili kućama, bili su odlučeni da čekaju mirno odluku Konferencije Mira u pogledu Crne Gore. Pojedinci od nas čak su, svaki na svoj kraj, i sklopili formalne "ugovore o miru" sa mjesnim vojnim srbijanskim vlastima. Mi smo se obavezali ne napadati vojsku i transporte, dok su se oni bili obavezali da poštuju našu ličnu slobodu i imanje i da nas ne primoravaju ni na kakve dužnosti i obaveze, koje su dužni ispunjavati samo građani Srbije, dok se pitanje Crne Gore ne bude međunarodno riješeno.

Nažalost, ovako "sklopljen mir" i respektovanje zadane časne riječi od strane Srbijanaca, nije trajalo ni mjesec dana. Srbijanske vlasti nijesu htjele čekati odluku Konferencije Mira, nego su odlučile da najgrubljom silom, ne birajući sredstva ni načina, primoraju crnogorski narod da akceptira, brutalnom silom proglašenu od strane Srbije, aneksiju Crne Gore kao svršen čin. Da ovo postignu što prije, oni nijesu uzimali ni pred zločinima, ni pred profanisanjem javnog morala.

Na prvom mjestu one su nastavile svoj već započeti rad ubijanjem prestiža crnogorske države i najstrašnijim klevetanjem predstavnika Crne Gore (kao što su to i prije rata činili). Predstavnici Crne Gore bili su javno ozloglašeni, maltretirani i izrugivani. Zabranili su predavanje u školama istorije Crne Gore, Istočni dijalekat (koji se govori u Srbiji) uveli su u administraciji i u školama na mjesto južnog.

Po naređenju Srbijanaca, porušeni su istorijski spomenici i pocijepane istorijske slike. Promijenili su imena pojedinim mjestima. Na poštama su obavezno uveli marku sa likom kralja i regenta Srbije, dok međutijem u ranijim austrijskim provincijama, koje je Srbija legalno dobila, još je i danas u prometu ugarska državna marka.

Preko organizovanih bandi prijećeno je smrću svima koji nijesu podržavali aneksiju Crne Gore Srbiji

**RAPORT CRNOGORSKOJ VLADI O ZLOČINIMA SRBIJANACA U CRNOJ GORI,
PODNESEN OD STRANE VOĐA CRNOGORSKIH USTANIKA:**

Imanje kraljevo i članova dinastije potpuno je opljačkano ili prodano na javnim mjestima, a u kraljevim dvorovima naselile su se vlasti ili žandarmerija srbijanska. No srbijanske vlasti nijesu gledale da ubiju samo prestiž države crnogorske, nego i crkve, koja je, kao što je poznato, autokefalna. Kao što ćemo kasnije pokazati, najgorem ruglu izložena su bila od strane Srbijanaca dva svetitelja crnogorska, mitropoliti: sv. Vasilije čudotvorac ostroški i sv. Petar čudotvorac cetinjski, čiji je prestiž ogroman ne samo među hiršćanskim svijetom nego i među Muslimanima Bosne i Hercegovine, Arbanije i svijuu okolnih zemalja, koji su radi poklonjenja dolazili u Crnu Goru redovno svake godine u jednom ogromnom broju.

Pored ove destruktivne akcije, koju bismo nazvali duhovnom, svega onoga što je čisto crnogorsko, Srbijanci su vršili još jednu mnogo krvaviju i divljiju: agresija direktna na narod. Evo sredstava kojima su se služili:

1.

Hrana, koju su Saveznici šiljali crnogorskom narodu – naročito Amerika – dijeljena je od strane Srbijanaca, kao da je to dar Srbije i to samo onima, koji su pristali da se zakunu na vjernost kralju od Srbije.

2.

Na sličan način dijeljene su pomoći: u hrani i odijelu od strane izvjesnih humanitarnih misija u Crnoj Gori, naročito u početku, čije su plemenite namjere bile vrlo često izigrane od strane Srbijanaca. Srbijanske vlasti uspjele su često, da obmanu ove misije i da u odborima koji su pomagali misijama postave samo one ličnosti, koje su one htjele i koje su dijelile pomoć samo onima, koji su se bar formalno izjasnili za Srbiju.

3.

Činovnici i oficiri crnogorski i njihove porodice za sve vrijeme austrougarske okupacije, tj. za 34 mjeseca, nijesu primali nikakve pomoći od države, kao što je to bio slučaj sa činovnicima Srbije, Belgije, Rumunije i u svim francuskim pokrajinama, koje bijahu okupirane od strane Nijemaca. Stanje tih činovnika i njihovih porodica bilo je očajno, jer ne posjedovahu nepokretnosti u zemljama, sa kojih bi bar dobijali nasušni hljeb. Srbijanske vlasti, koje su zapriječile restauriranje Crne Gore i time povraćaj normalnog života, davale su ovim nesrećnicima zaostalu platu samo pod uslovima da polože zakletvu kralju od Srbije. Svi oni koji nijesu položili zakletvu bili su primorani i dalje na glad i najveću oskudicu.

4.

Međutim srbijanske vlasti nijesu se zadovoljile na ove “pacifistične” mjere za umirenje crnogorskog naroda i za zadobijanje pristalica. Makar koliko ove mjere bile nehumane i efikasne, one nijesu davale željene rezultate, s toga se je prešlo na efikasnije i sigurnije načine.

Srbijanske vlasti počele su, preko naročito organizovanih bandi, prijetiti smrću svima onima, koji se ne bi izjasnili za aneksiju Crne Gore Srbiji. Između ostalih, takvim načinom, primorani su da na ovu pristanu bivši predsjednik ministarstva: dr Lazo Tomanović i general Janko Vukotić. Kuća ovog posljednjeg bila je opkoljena od bandita pod vođstvom poručnika J. Boškovića i prijećeno mu je smrću ako ne pristane na aneksiju. Istim načinom na pristanak primoran je i mitropolit crnogorski Mitrofan, što je, u povjerenju, on i priznao grofu Salisu, izaslaniku V. Britanije u Crnoj Gori. Grof Salis sigurno nije ovo propustio naznačiti i u svome poznatom referatu vladi V. Britanije, koji, pored svih zahtjeva engleskog parlamenta, nije bio publikovan, i koji bi nesumnjivo potvrdio ova naša iznošenja, iako se jedan veći i užasniji dio zločina odigrao tek pošto je graf Salis napustio Crnu Goru.

Drugi, pak, koji nijesu pristali na aneksiju Crne Gore i položili zakletvu na vjernost kralju Srbije, bili su izloženi najgorim poniženjima i kinjenjima, imanja su im opljačkana, oni zatvoreni itd.

No nijesu samo prvaci namoravani na polaganje zakletve nego od reda svi građani i svaki, koji ne bi položio, bio je sumnjiv i na razne način maltretiran i kinjen a u mnogo slučajeva batinan. Običan je slučaj bio, da ovako “nelojalna” građanina tj. koji nije položio zakletvu, vežu, te da ga vezana vode kroz varoš za vrijeme pazarnog dana, gdje ga je čekala, namještena od vlasti, gomila skupljena od najgoreg ološa i bjelosvjetskih skitnica, koja ga je ružila, pljuvala, tukla itd. I koji je najposlije bez ikakve stvarne krivice bio zatvoren.

Čak su zakletvu morali polagati i mirni seljaci; “vojska Srbijanska opkolila bi iznenada neko selo; seljaci bi bili dotjerani pred crkvu. Svještenik, koga su doveli Srbijanci, izgovarao bi zakletvu, koju su svi seljaci morali ponavljati, držeći jedan drugog za ruke, dok je prvi od njih držao krst. Tako je slučaj npr. Bio u Zeti (podgorička oblast), gdje je srbijanska vojska vodila po selima popa Andriju Dragovića, koji je vršio ove religiozno-političke “manifestacije”, koje nijesu vršene ni u dobra srednjevjekovnih despota.

No nijesu samo ljudi primoravani na polaganje zakletve nego čak i žene, ratne udovice, kojima je to postavljeno kao uslov da bi mogle primati ratne pensije.

Kaznene ekspedicije su primoravale nejač u ustaničkim selima da sama pali sopstvene kuće

Prirodno je, da je svako nečovječno i nasilnično postupanje srbijanske vojske i vlasti, o kojem je bilo dosta riječi, izazvalo nov oružan otpor, koji inače nije nikad ni prestajao. Oružani otpor Crnogoraca kvario je namjere Srbije, koja je pošto poto htjela dobiti priznanje nasilne aneksije Crne Gore. S toga je trebalo ma pod koju cijenu i ne birajući sredstva ugušiti ustanak u Crnoj Gori kako bi diplomacija Srbije mogla reći, da narod Crne Gore nije protivan novom stanju. Radi ovoga iz Beograda upućen je kao “specijalista” pukovnik Stojan Popović, koji je svoj krvožedni zanat – ubijanje žena i dece – počeo još 1903. kao učesnik u kukavičkom ubistvu kralja Aleksandra i kraljice Drage, a usavršio ga kasnije u Mačedoniji i Arbaniji. Ovom zločincu (koji, i po svom spoljašnjem izgledu, liči više na zvjer nego na čovjeka) povjerena je “vrhovna komanda” za uništenje ustanka u Crnoj Gori.

Evo sredstava kojima se on zadužio za ugašenje ustanka:

1.

Pored regularne vojske, koja je imala da uništi ustanike, prozване komitadžije, on je obrazovao od varoškog stanovništva tzv. kontra-komite. Svaki građanin, bez obzira na godine starosti, bio je primoran da uzme pušku i da se bori protiv ustaša. Ko ne bi htio poći protiv ustaša, smatran je za sumnjivog i kao takav bio je batinan, zatvaran, a često puta proboden bajonetom.

2.

“Ratne ekspedicije”, koje su sastavljene na gornji način morali su ihsranjivati putem kontribucija krajevi u kojima su se vršile “ratne operacije”. Žene i djeca primoravana su da nose na leđima za ove divlje horde hranu i municiju u bojnim redovima. To je bila kazna za stanovništvo sela za to što su se u okolini nalazili ustaši, koji su – po pretpostavci ovih zlikovaca – bili u vezi sa stanovništvom.

3.

Sela, u kojima su se pojavili ustaše, ili kuće ustaša, bila su u većini slučajeva opljačkana ili bombardovana, ili, pak, zapaljena. Da bi, ipak, kazna bila veća, primoravali su žene ili starce, koje su zatekli u kući, da sami pale sopstvene kuće.

4.

Zabranjeno je ići iz sela u selo bez naročite dozvole vlasti; a noću po selima ne smije biti po kućama nikakve svjetlosti. Svaki prekršaj ovoga, kažnjavao se batinjanjem.

5.

Da ne bi stanovništvo imalo veze sa ustanicima, stanovništvo više sela dovedeno je u jedno selo, koje se čuvalo sa svake strane vojnom silom. Na taj način prepunjavane su inače male i mizerne seoske kuće, što je svakako doprinijelo širenju raznih bolijesti i ogromnom broju umiranja, naročito djece.

6.

Sa porodicama ustaša mnogo se radikalnije postupalo: starci, žene (čak i trudne) i djeca tjerani su u zatvor, gdje su bez pokrivača, o samom hljebu i vodi držani mjesecima. Pošto su u Crnoj Gori zatvoreni malobrojni, oni su zatvarani po privatnim stanovima, podrumima itd. Neke od ovih trudnih žena vršile su porođaj u zatvorima. Jedan znatan broj nevinih zatvorenika pomro je u samim zatvorima ili odmah na “oslobođenju”, usljed iznurenosti i bolijesti, zadobijene u zatvoru.

7.

Osim zločina, koje smo pomenuli i koji su pak sprečavali da se obrađuje zemlja, uskraćivali su im ljekarsku pomoć, te primoravali žene da, noseći decu na rukama ispred vojske, traže po brdima ustaše – svoje muževe i braću.

8.

Poslije izloženih zločina prema starcima, ženama i deci nije potrebno iznositi sve načine mučenja i masakriranja ustaša i ranjenika kad padnu u ruke srbijanskim trupama. Da bi zadali što veći strah stanovništvu, žrtve ustašu ne sahranjuju, nego ga strijeljaju poslije smrti. Mi ćemo sve ovo potvrditi u konkretnim slučajevima.

Koliko je tačan broj onih koji su mučeni, batinani, zatvarani i ubijani sa strane Srbijanaca, kao i koliki je broj opljačkanih imanja, razruvenih i popaljenih kuća u Crnoj Gori, nemoguće nam je tačno saznati s toga, što smo se kretali samo na jednom dijelu crnogorske teritorije. Broj porušenih i popaljenih kuća, iznosi nekoliko hiljada, dok je broj opljačkanih imanja mnogo veći. Materijalne štete nanosene crnogorskom narodu od okupacije srbijanske ogromne su, mnogo veće od onih koje mu je nanijela austro-ugarska okupacija 1916-1918.

Što se tiče zatvorenika, njihov broj varira od 2-3000. Ovdje nijesu uračunane žene i djeca ustanika, čiji je broj takođe varirao, jer neke poslije izvjesnog vremena puštaju na slobodu, dok druge, nove, zatvaraju, čim se neko pridruži ustašama. Osim toga postoji jedna naročita vrsta zatvorenika, kojima je naređeno da se za jedan period od nekoliko mjeseci svakodnevno pojavljuju vlastima. Ovo su obično oni, koji nijesu dovoljno manifestovali simpatije i lojalnost prema Srbiji. Većina zatvorenika zatvoreno je još decembra 1918. Nad njima se ne čini nikakvo isljeđe, niti se donosi ikakvo sudsko rješenje.

Među njima se nalaze bivši ministri, koji su 1914. objavili rat Centralnim silama, generali, koji su 1914-1915. pobjeđivali austrijsku vojsku, narodni poslanici, bivši činovnici i oficiri. Oni su zatvoreni u Centralnom kaznenom u Podgorici. Većini od njih je jedina krivica, što su u decembru 1918. g. sakupljali potpise za protest, koji se trebao uputiti Konferenciji mira protiv nasilne aneksije Crne Gore.

Nakon devet godina ratovanja cio je crnogorski narod za slobodu i nezavisnost svoje domovine

Stanje ovih zatvorenika je očajno, a takođe i njihovih porodica, koje se, lišene svojih hranitelja, nalaze u najvećoj bijedi tako da su porodice bivših ministara primorane, a da ne govorimo za druge, da žive od milostinje.

Osim zatvorenih Crnogoraca ima jedan broj interniranih, većinom prvaka, među kojima su: vojvoda Božo Petrović, biv. predsjednik ministarskog savjeta, Mihailo Popović, član Državnog savjeta u penziji, Stevo Tatar, član glavne državne kontrole Špiro Popović, direktor pošta i telegrafa, Marko Petrović, biv. oblasni upravitelj, protojerej Ilija Jovičević, Đole Gvozdenović, biv. upravnik Dvora, koji su internirani u Sarajevo (Bosna).

Što se tiče narodnog raspoloženja, on je cio za slobodu i nezavisnost Crne Gore. Nemanje oružja, iznemoglost naroda, koji je već devet godina u ratu, od koga je skoro petina u

ropstvu, strahoviti teror koji se nad narodom vrši kao i veliki broj srbijanske vojske, uzrok je što narod nije još dosad uspio da protjera varvare iz svoje, vječito slobodne, zemlje.

Što se tiče pristalica Srbije, u Crnoj Gori njih uopšte nema, izuzimajući nekoliko stotina njih, koji su se kompromitovali u ubistvima i drugim zločinima, koje su Srbijanci počinili po Crnoj Gori. Za Srbiju nijesu čak ni oni Crnogorci, koji su se primili njene službe, samo da bi spasili život svojih porodica.

3. Zločini prema pojedincima

Kao što je rečeno u početku ovoga raporta, njegovi podnosioci kretali su se, kao šefovi pojedinih ustaničkih četa, samo na jednom dijelu crnogorske teritorije, koja od prilike predstavlja oko jednu petinu cjelokupne teritorije crnogorske. Prema tome nama je nemoguće iznijeti sve pojedine slučajeve i sve pojedine zločine sa svim detaljima učinjenim u čitavoj Crnoj Gori. Ovaj "Krvavi Album" nekoliko puta je veći od onoga što ga mi podnosimo. Ipak pojedini slučajeve, koje niže iznosimo, tako su krvavi i užasni, da će biti dovoljno da pokažu svijetu kakav je teror u Crnoj Gori i da pokrene javno mnijenje da ono negira velike i silne, koji dijele pravdu narodima, te da se pošalje u tu najnesrećniju zemlju na svijetu jedna internacionalna komisija, koja će utvrditi apsolutnu istinitost svega ovoga što mi iznosimo. Ta komisija će utvrditi i iznijeti sve ostale mnogobrojne zločine, a koje mi iz razloga, koje smo gore naveli, i iz pomanjkanja detalja ne možemo i nećemo da iznosimo. U tome očekivanju iznosimo samo nekoliko autentičnih slučajeva.

Zločini prema pojedincima u mjeri da unize ugled crkve i države.

Jednog dana, decembra, 1918. u jedan sat noću, jedna grupa srbijanskih oficira, praćena vojnicima i jednom grupom najgore fukare, kojom su terorizirali čestito i mirno stanovništvo, izvršila je u Nikšiću sljedeći odvratni zločin, želeći tim ubiti autoritet crkve, odnosno svetitelja – patrona crnogorskog naroda i crnogorske države. Napravili su tri kovčega, na formu mrtvačkih sanduka.

Na jednom je bilo napisano Sv. Petar, na drugom, Sv. Vasilije, a na trećem crnogorska kruna. Ove kovčege su nosili kroz varoš Nikšić na način kao što se čine crkvene procesije, zatim su se zadržali na trgu, gdje su iskopali tri groba, u koja su položili ova tri kovčega. Poslije ovoga održali su opjelo, kao što se to čini u pravoslavnoj crkvi prilikom sahrane. Kako je u pravoslavnoj crkvi običaj da se grobovi preliju vinom i uljem, to su, umjesto toga, srbijanski oficiri prepisali javno grobove.

To su oficiri: pješadijski poručnik Dušan Stajić, pješadijski poručnik Mijušković i artiljerijski poručnik Tunguz.

2.

U maju mjesecu 1919. crkva u selu Ozrinićima (nikšićka oblast) bila je razbijena i opljačkana. Nasred nje bila je naložena vatra od crkvenog namještaja i od krstova sa groblja. Vojnici su se pokrivali odeždama i ležali na njih.

3.

U mjesecu februaru 1920. predao se Srbijancima, pošto su mu noge bila sasvijem premrzle, ustanik Nikola P.Vučinić, bivši upravitelj centralnog kaznenog zavoda u Podgorici. Mjesec dana docnije noge su mu otpale i on je umro u bolnici u Nikšiću. Njegova mati prenijela je njegove posmrtno ostatke u Rogame (podgorička oblast) u njegovo rodno mjesto. Srbijanske lokalne vlasti zabranile su njegovo sahranjivanje na opštem seoskom groblju i naredile da se zakopa ondje gdje se kopaju zločinci i osuđenici. Svještenik Krsto Vukotić, naprotiv, radio je na tome da se sa ostacima ima postupati kao sa običnim mrtvacem. Ne mogući dobiti dozvolu, svještenik ga je sahranio noću. Kad su srbijanske vlasti za to doznale, osvetile su se nesrećnom svješteniku batinajući ga javno, pljujući mu u lice i ćušajući ga.

4.

U mjesecu junu 1919. ustanici su se uputili u crkvu Župe Nikšićke i zahtijevali blagoslov i svetu pričest od kaluđera Pavićevića. On je to učinio drage volje, ali Srbijanci su to doznali i ispalili su na crkvu jedan hitac iz topa velikog kalibra, tukli su ga i zatim ga bacili u tamnicu.

5.

25.decembra 1918. zatvoren je u Nikšiću Marko Đukanović, predsjednik Državnog savjeta, bivši ministar. Kad je vođen pod stražom od kuće u zatvor, srbijanske vlast je najmila oko 20 djece i amala, koji su, kad je prolazio pješke kroz ulice, pljuvali na njega, vukli ga za nos, brkove i bradu i bacali se na njega blatom i raznim nečistoćama.

Kapetanu Mojašu Peroviću stavili su samar na leđa i tako je vođen po cijelom Nikšiću

Marko Đukanović se nalazi od 25.decembra 1918. zatvoren u centralnom kaznenom zavodu u Podgorici (Crna Gora); on do sad nije ni isljeđivan ni suđen.

6.

General Joko Adžić, star 65 godina, nije htio položiti zakletvu kralju od Srbije, nego je za čitavu godinu dana ostao "neutralan". Prema njemu se upravljao i čitav kraj u kom je živio. Stoga su mu Srbijanci u decembru 1919. opljačkali imanje i zapalili kuću u kojoj je stanovao u Pivi (oblast nikšićka). Osim toga njega su uhapsili, tukli ga po tabanima šipkom od puške, zatim ga bosa i pješke gonili iz Pive do Nikšića u zatvor (nekoliko sati hoda). Kad je provođen kroz varoš Nikšić, maltretiran je na isti način kao i predsjednik Državnog savjeta M.Đukanović. Osim toga tukli su ga i praznim kutijama od američanskog konzerviranog sira. General Adžić se još nalazi u zatvoru u Podgorici.

7.

Milo K. Martinović, star 75 godina, sudija u penziji iz Nikšića, vodio je pribilješku u svom notesu o zločincima koji se čine. Zbog toga su ga Srbijanci odmah uhapsili u julu 1919. i organizovali "rulju" da ga napadne prilikom sprovođenja u tamnicu. On je ne samo tučen, nego su mu išćupali brkove i bradu, koja je bila duga. Zbog ovoga "zločina" g.Martinović je bio u zatvoru sedam mjeseci.

8.

Na isti način, kao i sudija Martinović, bio je bijen i maltretiran g. Novica Nikolić, biv. sudija i narodni poslanik, kad je uhapšen u junu 1919. zbog jedne patriotske pjesme koju je spjevao, ali koju nije bio objavio.

9.

Na sličan način su maltretirani od srbijanskog sreskog načelnika Tomića u decembru 1918. tri brata: vojvoda Božo Petrović (70 godina), bivši predsjednik ministarstva, general Đuro Perović (69 godina) i Marko Petrović (63 godine), bivši oblasni upravitelj, koji su živjeli na svojim imanjima u okolini Nikšića. Sva trojica su tada bila zatvorena u Podgorici. Poslije skoro godinu, vojvoda Božo Petrović i Marko Petrović bili su oslobođeni, a sad se nalaze internirani u Sarajevu (Bosna). General Petrović se nalazi još u zatvoru u Podgorici, gdje je potpuno oslijepio. On već nekoliko mjeseci moli da mu se dozvoli operacija na očima, ali tu dozvolu još do danas nije dobio.

10.

U januaru 1919. srbijanske vlasti zatvorile su kapetana rudinskog g. Mojaša Perovića. Da ga ponize, stavili su mu samar na leđa i tako je osamaren vođen od srbijanskih agenata po cijelom Nikšiću, poslije čega su ga bacili u tamnicu.

B) Zločini prema ženama i djeci

1.

U januaru 1919. žena Živka Janjuševića iz Ozrinića (oblast Nikšića) rodila je u tamnici, gdje je bila zatvorena iz osvete prema njenom mužu – ustašu.

2.

Februara 1919. jedna srbijanska patrola došla je u selo Dragovoljiće (oblast nikšićka), odakle je potjerala sobom ženu Ilinku I. Smolović, uzevši joj 60.000 kruna. Kroz nekoliko dana jedan seljak našao je u rijeci Bistrici njeno mrtvo tijelo, na kome je bilo osamnaest bajonetskih rana. Srbijanske vlasti iz Nikšića nijesu htjele po ovome zločinu povesti istragu, nego su naredili da nesrećna žrtva bude noću sahranjena.

3.

U nikšićkom zatvoru pomrlo je nekoliko dece, koja su, u ime represalija prema njihovim očevima – ustašama, bila zatvorena.

4.

Šest udovica: Marija žena Baja, Stane žena Nikole, Stanica žena Grujice, Stana žena Radovana, Velika žena Nikole i Jovana žena Novaka, sve iz porodice Nikčevića iz Pješivaca (oblast nikšićka) zatvorene su u Nikšiću samo zato što nijesu htjele položiti

zakletvu kralju Srbije. Djeca ovih udovica ostala su bez staratelja i hranitelja, pošto su njihovi očevi poginuli još 1913, u ratu s Turcima, pri opsadi Skadra.

5.

Sedmog jula 1919. opljačkana je i zapaljena kuća jednog od podnosioca ovog raporta, Milisava Nikolića, narodnog poslanika biv. potpredsjednika Narodne skupštine. Njegova majka Milica, stara 80 godina iz Župe (oblast nikšićka), bila je kod susjeda sakrila nešto pokretnosti; da bi ju primorali da kaže gdje je pokretnost sklonila, srbijanski vojnici držali su je nad vatrom i tim je načinom primorali da kaže gdje je pokretnost sklonila.

6.

Šestog avgusta 1919. srbijanska vojska opljačkala je bila kuću oca jednog od vođa crnogorskog ustaša, komandira Andrije Dragutinovića iz sela Čeklića (oblast cetinjska) u namjeri da uhvate njegovog brata Iliju. Ilija se, pošto je bila noć, spasio bjegstvom kroz prozor, i pored živog čupanja od strane Srbijanaca. Jovanka majka Ilijina, starica od 75. g, kada je izašla iz kuće, brižna za sudbinu svoga sina, bila je ubodena bajonetom, zatim od srbijanskih vojnika vučena preko kamenja, te joj je na taj način iščašena ruka. Tek sutra dan ova nesrećnica bila je nađena od seljaka i prenesena kući.

Kad su u februaru 1920. srbijanski vojnici nagonili porodice ustaša (žene i djecu) iz Čeklića da idu pred njima u potjeru, ova starica, pošto nije mogla ići, bila je nošena u nosilima.

7.

U julu 1919. porodila se u podrumu nikšićke pivare, koja je pretvorena u zatvor, žena Luke Ćirakovića iz Ozrinića (oblast nikšićka). Ni poslije porođaja nije oslobođena iz zatvora i ako je bila zatvorena bez ikakve krivice, samo iz represalija prema njenom mužu ustašu.

Dječak od trinaest godina ubijen je zbog pjevanja pjesme koju je spjevao crnogorski kralj Nikola I

8.

22. maja 1919. srbijanskim trupama pošlo je za rukom da se dokopaju u planinama ustaša Simeona Mićkovića, iz Župe Nikšićke. One su ga vodile i bacile u tamnicu i tamo su mu se svetile; najprije su ga tukli okovima što su mu bili stavili na noge, a poslije su ga stavili 40 minuta u vodu do glave, obješenog za kose.

Docnije je isti Simeon uspio da se bjekstvom oslobodi. Srbijanci su donijeli rješenje da mu se opljačka i zapali kuća. Njegova mati, vidjeći Srbijance da dolaze, pobjegla je sa troje djece, sinom od 11 godina i dvije djevojčice od 8 i 14 godina. Poslije nekoliko dana našli su ih u planini. Nasilnici srbijanski zabavljali su se time što su nad djecom izvršili svoje požude, a jednoj ženi izbili sve zube.

9.

U mjesecu julu 1919. srbijanska vojska opljačkala je imanje komandira Stevana Pavlovića, izbjeglog u Italiji, i zabranila je da se njegova zemlja obrađuje. Njegovu ženu stavili su u tamnicu u Nikšiću, staru 35 godina, i troje dece (dva dječaka od 12 i 10 godina i djevojčicu od 5 godina). Majka je bila rastavljena od dece i, za svih šest mjeseci dok je bila zatvorena, nije ih videla. Nju su hranili samo sa vodom i hljebom.

10.

U mjesecu avgustu 1919. srbijanske vlasti zatvorile su roditelje stare oko 80 godina potporučnika Mitra Markovića iz Cuca (oblast cetinjska). U tamnici su Srbijanci pustili da ovi starci trpe najveće muke koje se zamisliti mogu. Naposljetku, ne mogući doznati gdje se nalaze njihov sin i rođak ustaša, stavili su ih da stoje bosi na žeravici, prisiljavajući ih da ih prokažu.

11.

U mjesecu julu 1919. srbijanske trupe opljačkale su u Ugnje (oblast cetinjska) kuću potporučnika Mila Zuberera, te su povelili sobom u zatvor na Cetinje njegovog oca (65 g), majku (55 g), brat (17 g) i njegovu sestru (10 g). Za vrijeme tri mjeseca ova se porodica borila sa žeđu i glađu, jer su time htjeli prisiliti ove jadnike da kažu imena onih, za koje su Srbijanci mislili da su u vezi sa ustanicima.

12.

U mjeseci julu 1919. Srbijanci iz osvete prema potporučniku ustašu Savu I. Kapi iz Ugnjanja zatvorili su u tamnici na Cetinju cijelu njegovu porodicu: njegovog oca (80 g), ženu (23 g) i sestru (20 g), te su ih mučili divljački i izložili gladi i žeđi. Poslije mjesec dana su ih pustili, ali ponovo u decembru te iste godine opljačkali su im kuću i ponovo ih zatvorili u tamnicu, đe su trpjeli neizmjerne muke i nova iskušenja.

13.

U mjesecu julu 1919. srbijanske trupe su stigle u Čevo (cetinjska oblast), đe su opljačkale kuću narodnog poslanika Bogdana Vukotića, izbjeglog u Italiji, prisilili njegovu ženu, bolesnu i pri porođaju, da pješači sve do Cetinja (7 sati hoda), đe su je stavili u tamnicu.

14.

U mjesecu decembru 1919. srbijanske trupe napale su kuću potporučnika ustaša Radovana Turčinovića (selo Velestovo, oblast cetinjska), opljačkali su i uništili sve njegovo imanje i najzad mu zapalili dvije kuće. Njegovu majku od 60. g, njegovu ženu i njegovu sestru tukli su i naposljetku odveli su ih na Cetinje u tamnicu. Srbijanci su im stavili do znanja da će ih mučiti sve dok se njihovi rođaci ne predaju Srbijancima.

Izbacili su na ulicu stogodišnju majku Nika Kape i odveli u zatvor na Cetinje njenih šest kćeri

15.

U avgustu 1919. bio je ubijen od srbijanskih vojnika sin Sava F.Otaševića s Njeguša (oblast Cetinje), dijete od 13 godina, što je pjevao poznatu narodnu himnu "Onam, onamo", spjevanu od kraja Nikole.

16.

U julu 1919. Srbijanci su isprebijali batinama ženu jednog od podnosioca ovog raporta, majora Krsta Popovića iz Cuca (oblast Cetinje) samo s toga što nije htjela reći gdje je sklonila šestoro djece, od kojih je najstarijemu 11 godina. Ona je zbog teroriziranja, a pošto joj je bila kuća zapaljena, pobjegla sa djetetom od 4 mjeseca u Kotor, gdje se nalazila pored srbijanske posade još i italijanska i francuska. Ostalu djecu uzeli su dobri ljudi – seljaci, te ih držali prikrivenu kao svoju.

17.

U mjesecu junu 1919. jedno srbijansko odjeljenje ušlo je u selo Ugnje (cetinjska oblast) i nastanilo se u kuću barjaktara Nika Kape. Za 5 dana ova nesrećna porodica morala je hraniti i posluživati ovu posadu. Kad su opljačkali, uništili i rasuli sve što je ova porodica imala, izbacili su na ulicu staru majku Kapinu (oko 100 godina) i odveli u zatvor na Cetinje njenih šest kćeri. To su za jedan mjesec, prije nego su puštene, pretrpjele svake muke. Mjeseca decembra ponovo su ih zatvorili i tu su ih zadržali tri mjeseca pošto nijesu htjele ništa priznati o ustanicima. Za sve to zimsko vrijeme morale su spavati na golim daskama.

18.

U junu mjesecu 1919. pošto su opljačkali i zapalili selo Očiniće (cetinjska oblast) srbijanske trupe su povele sobom 39 žena i dece iz toga sela i držali ih i mučili nekoliko mjeseci u tamnici na Cetinju.

19.

U julu 1919. Srbijanci su zatvorili 120 žena i djece iz sela Krnjica i Vučedabića (pomorska oblast) i držali ih u tamnici 5 mjeseci.

20.

Trećeg oktobra 1919. jedanaest vojnika srbijanskih iz 29. puka htjeli su silom da uđu u kuću pok. Puniše Brajovića u blizini Bara. Pošto su bili odbijeni, pucali su na žene, koje su bile same u kući. Dvije od njih bile su ranjene: Marta Radulović i Petruša Milačić.

21.

Dvadeset sedmog decembra 1919. žena Vasa Marinovića iz sela Očinića dobila je naredbu od srbijanskog kapetana Radovića da odnese na Cetinje, što je učinila, radi saslušanja, svoga muža koji je ležao od gripe i bio na umoru.

22.

U julu 1919. stiglo je u Komane (oblast cetinjska) jedno odjeljenje srbijansko. Srbijanski komandant Blažo Božović skupio je sve ustaške porodice, računajući tu žene u decu. Vidjeći da od njih ne može ništa doznati o ustanicima, srbijanski vojnici su ih tukli. Komandant Božović izabrao je među njima 65 osoba, zapovjedio im da se izuju i tako ih bosa poslao preko brda u tamnicu na Cetinje (6 sati hoda).

23.

U oktobru 1919. srbijanski vojnici pucali su i ranili ženu Milosavu Zajović iz Ozrinića (oblast nikšićka), koja je usljed rana ostala potpuno sakata.

24.

U januaru 1919. srbijanski vojnici opljačkali su kuću N.Mumovića iz sela Presjeke – Duga (oblast nikšićka) i silovali mu ženu.

25.

25. 12. 1919. Srbijanci su zapalili selo Dide (opština bjelička, oblast cetinjska). Stanovnici su bili pobjegli, izuzimajući stare i bolesne. Među njima nalazili su se bolesnici: Nikola Vujić i Božo R.Bigović. Obojica su bili ubijeni. Majka Nikole Vujića, koja je pokušala braniti nevinog sina, bila je isprebijana, ostavili su je polumrtvu.

26.

18.decembra 1919. srbijanske trupe mučile su ženu Milana K.Milića, iz sela Duba (opština bjelička, oblast cetinjska), tjerajući je da kaže gdje joj se nalazi muž ustaš. Kad to nije pomoglo, srbijanski vojnici tukli su joj šakama dijete od 19 mjeseci. Usljed ovoga djetetu je pošla krv na nos i usta, te je nekoliko dana kasnije od toga i umrlo.

27.

U mjesecu decembru 1919. srbijanske trupe, pod vidom da traže ustaše, opljačkali su u Očinićima (oblast cetinjska) kuću vodnika Luke Glendže, tukli su njegovog šesnaestogodišnjeg brata, mučili njegovu osamnaestogodišnju sestru i oboje ih zatvorili u tamnicu na Cetinju. Tamo su, kao i svi drugi, trpjeli veliku glad i sve ostale nevolje.

28.

U mjesecu avgustu 1919. srbijanski vojnici su opljačkali pa zatim zapalili kuću Vuka Perovića iz Martinića (podgorička oblast). Njegova majka, da bi izbjegla mučenje, prokazala je đe se nalazi njen novac, u iznosu od 16.000 kruna u sitnu i papiru. Prirodno, novac su odnijeli.

29.

U mjesecu januaru 1919. srbijanske okupatorske trupe zatvorile su u Broćancu (nikšićka oblast) cijelu porodicu, računajući i malu djecu, poručnika Nikole i Petra Nikolića, ustaša. Oni su ih odveli u Nikšić i zatvorili ih u podrum pivare, gdje su ostali četiri mjeseca i bili

pušteni tek onda kad je stigla u Nikšić američka misija. U julu 1919. srbijanska odjeljenja stigla su i ponovo im opljačkala cijelo imanje i zapalila im kuću. Da izbjegnu smrt, njihove porodice izbjegle su u planinu, gdje se i sada nalaze, živeći u najvećoj nevolji i oskudici. Poručnik Nikola Nikolić, koga su Srbijanci teško ranili, da im ne bi pao u ruke, oduzeo je sebi život bombom.

30.

U januaru 1920. potporučnik srbijanski Nikola Žugić osudio je na mučenje Gaja Markovića i ženu mu (selo Cuce, cetinjska oblast), da ih prisili da pokažu gdje im se nalazi sin ustaš, Jakov.

Pet stotina čevske nejači držano je usred zime na otvorenom tri dana i noći, od čega su mnogi pomrli

31.

U aprilu 1920. zatvorili su, mučili i tukli u Vasojevićima jednu staru ženu od 80 godina, Bule Jovović, da je prisile da prokaže gdje se nalazi njen unuk, potporučnik Bogdan Jovović.

32.

U februaru 1920. mučena je od strane Srbijanaca žena Milica B.Martinović, iz Prosenog Dola (opština Cuce, oblast Cetinje), da bi je primorali da kaže, gdje joj se nalaze sinovi. Da bi doznali šta žele, noge su joj pekli uz vatru, a istovremeno držali su joj više glave zažareni sač.

33.

U februaru 1920. bila je isprebijana i kosa joj otkinuta Ilinka kćer Raduna M.Jovanovića, iz Graba (opština Cuce, oblast cetinjska), samo s toga što su joj u kuću dolazila braća (ustanici).

34.

U februaru 1920. srbijanski pukovnik Stojan Popović, "vrhovni šef" terorističke vojske došao je lično na Čevo i naredio, te su se na jednom mjestu na Čevu (oblast Cetinje) skupili preko 500 djece, žena i staraca, od ustaških porodica. Ovi nesrećnici bili su opkoljeni jakim stražom i ostavili su ih usred zime bez hrane i na potpuno otvorenom polju -pod vedrim nebom – tri dana i noći, od čega su mnogi pomrli.

35.

23.februara 1920. srbijanske trupe napale su Blaža M.Markovića i ženu mu Milicu (selo Cuce, cetinjska oblast), da prokažu gdje se skrivaju njihovi sinovi ustaši: Jakov i Mitar. Pošto nijesu uspjeli što su htjeli, Srbijanci su izgorjeli noge starim roditeljima, koji su usljed užasnih rana izgubili potpuno hod.

36.

Želeći se osvetiti kapetanu Milanu Nikoliću sa Čeva (cetinjska oblast) zbog njegovog aktivnog učešća u ustanku i zbog toga što je kasnije priješao u Italiju, gdje se još i sad nalazi, Srbijanci su u januaru 1919. opljačkali i uništili cjelokupnu njegovu imovinu. U septembru iste godine zatvorili su u tamnicu na Cetinju njegovu bolesnu ženu i njegova dva rođaka Goluba i Nikolu Nikolića. Istog dana oni su našli smrt u tamnici. Misli se da su bili udavljeni ili otrovani. Žena kapetana Nikolića bila je puštena poslije 7 mjeseci tamnovanja.

V) Zločini protiv mirnog naroda

1.

Usljed muka i batina umrli su u proljeće 1920. u nikšićkom zatvoru Ilija Lalatović i jedan sin Baja Janjuševića, obojica mirni seljaci iz Ozrinića (oblast nikšićka).

2.

10. juna 1919. srbijanski vojnici ubili su u okolini Nikšića, bez ikakvog povoda ili stvarne krivice, dva brata, Boža i Obrena Damjanovića, i Mitra Kraljevića iz Broćanca (oblast nikšićka); kćer ovoga posljednjega bila je ranjena.

3.

U avgustu 1919. zapalili su kuću Joka Krivokapića u okolini Nikšića, koji je bio sakat. Krivokapić je pokušao da se brani, zbog čega su ga oni zaklali.

4.

16. oktobra 1919. srbijanska vojska našla je kod kuće (okolina nikšićka) seljake Milisava Nikčevića i Gavrila M. Džabalovića. Na njih su posumnjali da stoje u vezi sa ustancima, zato su izvedeni na Panduricu (na putu između Nikšića i Podgorice) i javno strijeljani. Da bi zadali što veći strah narodu, držali su ih tu na putu četiri dana neukopane.

5.

U aprilu 1919. Ilija Đikanović, vojnik srbijanski sa još nekoliko vojnika, koji su sačinjavali patrolu, ubio je trgovca Žižića iz Drobnjaka (oblast nikšićka) i opljačkao mu 25.000 kruna. Zločin je izvršen na mjestu Grkavac na putu Nikšić – Risan (Boka Kotorska). Majka ubijenog, pošto je saznala za zločince, otišla je u Kotor u srbijansku komandu da ih prijavi. Srbijanski pukovnik Ristić umjesto da povede istragu za zločin, cinički je upitao:

“Je li poginuli Crnogorac”? Kad je nesrećna majka odgovorila da jeste, pukovnik je odgovorio: “Nije mi žao što je taj jedan poginuo, nego što nije bar hiljada”.

6.

U drugoj polovini jula 1919. jedan oficir srbijanski, poručnik Jagoš Drašković, naredio je da se zatvore i odvedu na Vir Pazar, kao vrlo sumnjiva lica, seljaci: Niko Vučedabić, Mićko Janković, Đuro K. Pekić, Pavić Vučeraković, svi iz sela Krnjice. Na putu svi su pobijeni na mjestu koje se zove Dubravice, između sela Seoca i Krnjice. Soldateska se svetila i nad lješinama nesrećnika, parajući ih bajonetima. Tek poslije pet dana bilo je dozvoljeno da se sahrane, a za to vrijeme ležali su na putu.

7.

Ako bi se na koji slučaj prekinula telegrafska žica, najbliže selo u znak kazne bilo je opljačkano. Često se dešavalo da sami srbijanski vojnici otkinu žicu, samo da bi imali povoda da pljačkaju. Takav je slučaj bio sa selom Vojinovićima (opština Čeklići, cetinjska oblast), koje je bilo opljačkano, a osim toga moralo je ishranjivati za čitav mjesec dana dvije čete srbijanskih vojnika.

8.

Dva brata Luke Jovanovića, ustanika iz Jezera (opština Čeklići) primoravani su da zapale svoju sopstvenu kuću. Kad su oni to odbili, tukli su ih; kad i to nije pomoglo, vješali su ih o direke usljed čega su padali u nesvjest. Poslije ovoga oni su zapalili svoju i svoga brata kuću.

9.

U oktobru 1919. jedna srbijanska patrola ubila je u selu Dide (opština bjelička, oblast cetinjska) dva mirna seljaka, stara do 60 godina i Nikolu Draškovića, stara 50 godina. Njihova je sva krivica bila ta, što se toga dana u blizini sela vodila borba između ustanika i trupa srbijanskih.

Rođaci ustanika i drugi Crnogorci su batinani, pljačkani, kundačeni, kamenovani i strijeljani

10.

U decembru 1919. srbijanski vojnici kundacima su isprebijali Jovana M. Ilića iz sela Zaljuti (opština Cuce, oblast Cetinje) starca od 70 godina, koji je od toga poslije dva dana umro. Njegova krivica bila je ta, što se tog dana u okolini njegova sela vodila borba između ustanika i srbijanskih trupa.

11.

U decembru 1919. bio je ubijen od srbijanskih vojnika Radula A. Đuričić (selo Rovine, opština Cuce, oblast Cetinje) s toga što je kod njega bila skrivena jedna lovačka puška.

12.

U oktobru 1919. Marko P.Đuranović iz sela Zaljuti (opština Cuce, oblast Cetinje) ranjen je od srbijanskih vojnika sa dva metka samo s toga, što je bio sakrio nekoliko svojih ovaca, da mu ih ne opljačkaju. On se i danas nalazi na liječenju u bolnici na Cetinju.

13.

U mjesecu februaru 1919. srbijanske trupe, pod komandom kapetana druge klase Radoja Četkovića, objesili su ispod pazuha i tukli iz sela Dodoša (riječka oblast) ove seljake: Marka Gazivodu (75 g), Sava Gazivodu (70 g), Pera Gazivodu (60 g), Laba Kostića, Joka Kostića, Peka Ražnatovića, Raka Jovićeвиća, Marka Jovićeвиća, Luku Jovićeвиća, Milana Vukotića, Sava Pejovića, Vasa Ražnatovića, Jovana Jankovića, Marka Pejovića i Ivana Mihaljevića.

14.

U mjesecu junu 1919. srbijanski vojnici opljačkali su Ibrahima Husa iz Kodre (barska oblast) i ubili su u njegovoj kući, pred njim, njegova dva sina, jednog od 25 a drugog od 30 godina. Oni su učinili taj zločin pod izgovorom da su žrtve imale veze i dodavale hranu ustanicima.

15.

U mjesecu julu 1919. srbijanski vojnici ubili su na putu između Krnjice i Seoca starog oca od 65 g. ustanika Blaža Vučedabića. Njegova kuća i imanje bilo je opljačkano i sasvim uništeno.

16.

U mjesecu decembru 1919. dva srbijanska odjeljenja, naoružana mitraljezima i topovima, došla su u Župu (nikšićka oblast) da prisile seljake da polože zakletvu na vjernost kralju Srbije. Seljak Đuro Jakovljević se protivio i srbijanski kapetan Vukan Mijušković istukao ga je pred svima. Revoltiran tom sramotom, seljak izvadi skriven revolver ispod gunja i opali ga na svog napadača, srbijanskog oficira, ali bez ikakvih posljedica, pošto je revolver bio napunjen samo barutom. Za taj čin ubili su vojnici kralja Petra kundacima i kamenjem nesretnog Jakovljevića, čija je lešina bila izložena na ulici osam dana. Iznad njihove žrtve napisali su "Svi oni koji se protive srbijanskim vlastima ili pomažu ustaše proći će ovako".

17.

U junu 1919. zatvorili su srbijanski vojnici mirnog seljaka Raka Batrićevića iz Očinića u njegovoj kući i, pošto su ga izmučili, ubili su ga.

18.

Vaso Dragičević, star 80. godina, iz Pipera (podgorička oblast) imao je četiri sina. Dvojica su se pridružila ustanicima, a druga dvojica su ostala kod kuće. Avgusta 1919. srbijanski vojnici dođoše pred kuću starčevu i kundacima pokušao da ga primoraju da im kaže gdje mu se nalaze sinovi ustaši. Pošto nije znao ili nije htio da im kaže, srbijanski vojnici su ga

zatvorili u kuću i zapalili je. Vidjeći da tim varvarskim postupkom ne mogu doznati ništa, izvadili su ga iz vatre, istukli i najzad poslali u tamnicu.

Jednog od njegovih sinova, Iliju, upregli su u tovarna kola i batinama ga nagnali da ih vuče. Drugog njegovog sina, Nikolu, biv. pisara opštine Spuž, zatvorili su iz istih razloga kao i njegovog oca. U zatvoru su morali da snose sve varvarske muke i zločine, kojima se Srbijanci tajno služe. Da ih još više zaplaše, triput su ih izvodili na gubilište i pred njima sve pripremali za izvršenje kazne i svaki put ih vratili u tamnicu. Najzad su ih strijeljali.

19.

U maju 1920. umro je u tamnici u Nikšiću Nikola B. Zajović iz Očinića (nikšićka oblast), star 20 g. On je bio zatvoren samo iz osvete prema njegovim rođacima, koji su ustali protivu Srbijanaca. Njegova lješina ostala je sedam dana u istoj tamnici gdje su bili zatvoreni drugi crnogorski patrioti.

20.

U septembru 1919. u Bjelicama (cetinjska oblast) bilo je zapaljeno 83 kuće. Vlasnici kuća i njihovi rođaci bili su primorani da zapale svoje kuće. To je bila kazna za onaj dio naroda, za koji se mislilo da nije dosta vjeran kralju Petru. U ovoj opštini ima seljaka, koji su bili dužni da šest puta polažu zakletvu kralju srbijanskome.

21.

U oktobru 1919. u Bjelicama (cetinjska oblast) srbijanske trupe opkolile su jednu kuću, u koju se bilo sklonilo pet ustaša. Poslije duge borbe, vidjeći da ne mogu uzmaći Srbijancima, četvorica od njih su se predali, peti, Marko Mrđenović, ne htijući se predati, pokušao je da se spasi bjekstvom, ali je bio ranjen. Srbijanci su ga čitav sat vukli za noge i kad su ga odvukli na Čevo, bio je mrtav. Njegov su leš objesili i tako je obješen ostao tri dana. Srbijanci su mislili da tim strašnim djelom zastraše narod. Oni su također uhvatili njegovog brata Gliga i poslali ga pod stražom na Cetinje, ali su ga njegovi čuvari putem tukli tako jako, da je na putu umro.

Vežali su djecu i ženu ustanika Mija Mićkovića a onda ih bacili u jamu prepunu drugih žena i djece

22.

U avgustu 1919. srbijanske trupe provalile su u selu Đinovići(cetinjska oblast) u kuću S. Adžića, s namjerom da je opljačkaju. Vlasnik je htio da obrani svoje dobro i bio je teško ranjen. On se docnije uputio na Cetinje da se tuži srbijanskim vlastima. One su ga uputile poručniku Sulejmanoviću, koji je naredio vojnicima da ga tuku morskim užetom tako dugo, dok nije potpisao izjavu da se sam ranio.

23.

U septembru 1919. Srbijanci su uhvatili ustaša Radula Boškovića i odveli ga na Bogetić. Tamo su ga privezali za teretna kola i u bijesnom trku vukli ga sve do Nikšića (3 sata puta). Stigav u varoš, jasnika su privezali za drvo i zabavljali se budući ga s vremena na vrijeme bajonetima tako da bi njegove muke produžili. On je umro isto večē.

24.

U decembru 1918. i januaru 1919. Srbijanci su odveli na Cetinje oko 450 Crnogoraca, sve iz okoline Cetinja, i zatvorili ih. Svakog dana nekoliko njih odvodili su u podrumē Vladinog doma, gdje voda dopire do koljena i tamo su ih držali do šest sati. Za najmanju stvar tukli su ih mokrim užetima. Velik broj ovih nesretnika platio je životima ovu nedostojnu igru srbijanskih vlasti.

25.

U junu 1919. srbijanske trupe, pod komandom kapetana Vukana Mijuškovića, zapalile su kuću ustaša poručnika Mija Mićkovića iz Župe Nikšićke. Njegovu ženu i troje djece mučili su da ga prokažu. Ne mogavši doznati ono što su htjeli, svezali su ih i zabavljajući se pucajući pored dječjih uha i, najzad, privezali su djecu jedno za drugo, leđa u leđa, a majku s trećim djetetom i tako, tukući ih, primorali ih da marširaju s njima do Nikšića. Vidjeći da su jasnici okrvavljeni i da se ne mogu više držati na noge, Srbijanci su ih bacili na jedna tovarna kola, poslije čega su ih bacili u jednu duboku jamu, ograđenu gvozdanim žicama, koja je već bila prepuna ženama i djecom ustaša. Svi ti nesrećnici stajali su u smradu i gadluku. Srbijanci su im prijetili da će u tu jamu navesti vodu rijeke Mrkotice, koja tuda protiče, ako ne budu mirni i poslušni. Tu se porodila žena komandira Dragiše Bojovića.

26.

U januaru 1920. ubijen je bajonetom seljak Marko Jakovljević iz Župe (oblast nikšićka) zato što je javno rekao da nije časno da se pljačkaju i pale kuće.

27.

25. februara 1920. srbijanski vojnici natjerali su oca komandira Andrije Dragutinovića, starca od 90 godina, prijeteći mu smrću, da svojom rukom zapali svoju kuću.

28.

U februaru 1920. srbijanski vojnici isprebijali su toljagama Dušana Đ. Popovića, starca od 73 godine, iz sela Rovine (opština Cuce, oblast Cetinje) samo u bijelim gaćama po snijegu, a Đoka A. Popovića, stara 65 godina, iz Cuca (oblast cetinjska) odveli u zatvor, gdje je ostao 15 dana samo zato što je u njegovoj kući bilo svjetlosti, mimo zabrane, oko 11 sati noću.

29.

U februaru 1920 srbijanski vojnici potjerali su tri sata bosa i gola (obučena samo u bijelim gaćama) po snijegu Đoka A. Popovića, stara 65 godina, iz Cuce (oblast cetinjska) u zatvor, gdje je ostao 15 dana samo zato što je noću otvorio vrata od svoje kuće.

Zločini prema ustanicima (mrtvim i ranjenim)

U novembru 1919. komandant Dragiša Bojović, šef jednog ustaničkog odjeljenja, rođen u Župi (nikšićka oblast) bio je s rođakom barjaktarom Milutinom Bojovićem opkoljen od jednog odjeljenja srbijanskog. Ni jedan ni drugi nijesu htjeli da se predadu dok nijesu bili teško ranjeni. Oni su doveli 75-godišnjeg oca komandantovog kao i njegovu devetogodišnju kćer (ostali su se članovi porodice nalazili u tamnici u Nikšiću) da prisustvuju ubistvu njihovog sina, odnosno oca. Iako su bili teško ranjeni, srbijanski vojnici su ih tukli, mučili i završili svoj zločin bodeći ih bajonetima. Pred užasima tog varvarskog čina sirota kći komandantova poluđela je.

2.

Maja 1919. zbog bolijesti predao se je "na vjeru" srbijanskoj posadi na Velimlju (oblast nikšićka) ustanik Ilija Radović. I pored zadate vjere, Radović je bio odmah ubijen.

3.

16. oktobra 1919. Srbijanci su uhvatili ustaša Radula Boškovića iz Bogmilovića (oblast nikšićka), koji je bio praćen jednim dječkom od 14 godina. Upućeni su pod stražom u Nikšić, međutim, oni su obojica, još usput, bili probodeni bajonetima, poslije čega ih je jedan vojnik prikloao nožem.

6. avgusta 1919. pali su u ruke srbijanskih vlasti kao ranjeni ustaši: Antonije Bojović, kandidat prava beogradskog univerziteta, Mileta Andijević, pravnik, Tomaš Marković, gimnazist, vodnik Blažo Bojović i četnici Mašanić i Simonović. Ovi nesrećni mladi ljudi umoreni su tada na najgorniji način. Da bi ih primorali da im daju obavještenja o ustanicima, srbijanske vlasti su ih i ranjene mučile najstrašnijim mukama: otkinuli su im noseve, uši i jezike, pa im najposlije oči izvadili.

U avgustu 1919. Srbijanci su uspjeli da uhvate ustaša Lakića Markovića iz Pipera. Podvrlri su ga dugim mučenjima i najzad ubili. Njegov lješ bacili su na ulicu i tek poslije tri dana dozvolili su njegovoj ženi da ga sahrani.

Da bi izdao rođaka ustanika Petar Rakočević je usijanim gvožđem vučen za uši i za jezik

6.

Šikane Srbijanaca dovele su u očaj Miliju Stamatovića i Mihaila Nešovića, oba iz Bara. Bili su obavezni da se svakog dasna prijavljuju mjesnoj policiji. Htjući da učine kraj tom nepodnošljivom životu, odlučili su da bježe, što su 30. oktobra 1919. učinili. Srbijanska žandarmerija ih je opkolila, ranivši Stamatovića. Srbijanci su obećali da će im pokloniti živote, samo ako se predadu, ali, prirodno, po običaju, riječ nijesu održali, već su iste noći nesrećnike pretukli kamenjem u barskoj tamnici.

7.

25. juna 1919. u selu Brežini (cetinjska oblast) srbijanski vojnici su mučili i tukli, jer nijesu pokazali dosta poniznosti da ih služe, ove starce: Bogdana Bojanovića (65 g.), Pavića Bojanića (81 g.), Đura S.Bojanića (72 g.) i Maricu N.Bojanović (68 g.).

8.

Ustaša Marka Š.Pavićevića uhvatile su srbijanske vlasti aprila 1920. Pri sprovođenju za Kotor, dvojica vojnika, koja su ga pratila, ranila su ga i pokušala su da ga prikolju.

9.

12. februara 1920. bio je ranjen u borbi poručnik crnogorske vojske Nikola Nikolić, ustaš, ali pošto se nije htio ni ranjen predati srbijanskim vlastima, upalio je bombu i stavio je pod pazuhu, gdje je eksplodirala, nanijevši smrt ovom heroju. Poručnik Nikolić bio je sahranjen kod crkve na Broćancu (oblast nikšićka). Srbijanci, radi zastrašivanja stanovništva, iskopali su ga iz groba i mrtva ga iz plotuna "na propisan način" strijeljali.

Gaeta (Italija) 21. jula 1920.

Milisav Nikolić, poslanik i biv. potpredsjednik N. Skupštine

Krsto Popović, komandir

Nikodim Janjušević, monah, nastojnik manastira Župe.

Vasko Marojević, biv. plemenski kapetan.

Pero Vuković, komandir.

Novica Radović, rezervni inženjerski komandir.

Nikola Kaščelan, komandir.

Dimitrije Nikolić, biv. sudija

Andrija Dragutinović, komandir

Radojica Nikčević, kapetan.

Mašan Borožan, kapetan

RAPORT CRNOGORSKOJ VLADI MILIJE RAKOČEVIĆA, POTPORUČNIKA CRNOGORSKE VOJSKE,

**O ZLOČINIMA SRBIJANSKE VOJSKE PREMA NJEGOVOJ PORODICI I NJEGOVIH
ROĐACIMA**

Dolazeći iz Crne Gore, preko Albanije, u Italiju, čast mi je podnijeti sljedeći izvještaj o zločinima Srbijanaca, učinjenim prema mojoj porodici i prema mojim rođacima:

G.1918., kada su srbijanske trupe izvršile okupaciju Crne Gore i drugim nedozvoljenim sredstvima primorale jedan dio gladnog i namučenog crnogorskog naroda da položi zakletvu na vjernost kralju Srbije, ja sam odskočio u šumu, kao i mnogi drugi, radi odbrane časti i prava naše mučeničke Otadžbine.

1.

Izgorjeli su mi kuću, koja se nalazi u Donjoj Morači (oblast Kolašin); ubili su mi dva brata: majka mi je, što od tuge za njima, što od mučenja izvršnog nad njom, umrla: moja sestra je odskočila u šumu, gdje se i danas nalazi, ja sam u borbi protiv Srbijanaca zadobio više rana.

2.

Od mojih Rakočevića zatvoreno je od strane Srbijanaca u Kolašin 75 ljudi, ne računajući tu ženu i djecu, čiji broj nijesam mogao tačno saznati.

3.

Petra Rakočevića iz Donje Morače, udarili su na razne muke, najposlije su ga dva srbijanska vojnika usijanim gvožđem vukla za uši i za jezik. On je tada ostao živ, ali potpuno gluhonijem. Njega su tim htjeli namorati da kaže gdje se nalazim, pošto sam tada bio sklonjen u planini i liječen od zadobijenih rana.

4.

Srbijanski vojnici tukli su Radoja Rakočevića, bivšeg narodnog poslanika iz Kolašina, sa sekretima pijeska po truhu i leđima.

5.

Žena moga rođaka, poručnika Mihaila Rakočevića, sa jednim djetetom osuđena je na zatvor i zatvorena iako je bila pri porođaju, tako da se u zatvoru porodila. Njena krivica bila je u tome što je nama, ustanicima, nabavila nekoliko pari opanaka. Osim ovih pobrojanih zločina, u mom mjestu izvršeni su i sljedeći:

6.

Srbijanski vojnici ubili su dva brata poručnika Todora Dulovića, zapalili mu kuću i u zatvoru silovali njegovu šesnaestogodišnju sestru.

7.

Vaso Janketić i Risto Peković su ubijeni samo stoga, što su konačno odbili da polože zakletvu kralju Petru od Srbije.

Gaeta (Italija) 30.jula 1920.

Milija Rakočević,

potporučnik crnogorske vojske

ZLOČINI I NASILJA SRBIJANACA SAMO NAD JEDNOM CRNOGORSKOM PORODICOM

(Raport podnesen Crnogorskoj Vladi od članova ove porodice)

Potpisani imaju čast podnijeti sljedeći izvještaj o zločinima i nasiljima koje su srbijanske trupe učinile prema nama i našim porodicama.

Naše bratstvo, koje je mnogobrojno, već vjekovima živi skromno, ali ipak u slobodi, srećno i zadovoljno u plemenu Rovcima (oblast kolašinska).

Osim nas u našem plemenu živi još jedno mnogobrojno, pošteno i hrabro bratstvo Vlahovića. Vojne operacije srbijanske vojske, o kojima će ovdje biti riječi, vršene su protiv čitavog plemena Rovaca, dakle protiv bratstva Vlahovića i Bulatovića.

Međutim, zločini o kojima će ovdje biti riječi, tiču se samo bratstva Bulatovića. Što se tiče zločina prema bratstvu Vlahovića, mi ih nećemo iznositi, jer ih u detalje ne poznamo, a vjerujemo da će to oni sami učiniti.

Bulatovićima što su se Srbima predali na časnu riječ, živima je sa tijela drana koža

Kad se crnogorski narod u decembru 1918. s oružjem u ruci digao da brani prava svoje zemlje i da spriječi njenu nasilnu aneksiju Srbiji, Rovca su uzela direktno učešće u ustanku i s oružjem u ruci pošli u Pipere 20.decembra 1918., odakle da produže i stupe u krvavu borbu.

Iz Pipera su se vratili svojim kućama, a potpisani je odmah sa nekoliko Rovčana stupio u vezu sa predstavnicima ustaša, iz oblasti nikšićke i neprestano s oružjem u ruci vodio krvave borbe sa najgroznijim našim neprijateljem Srbijancima u toku od dvije godine, koje se borbe i danas produžuju.

U toku 1918. srbijanske vlasti iz Kolašina pozivale su nas nekoliko puta, da priznamo nasilnu aneksiju Crne Gore i da položimo zakletvu na vjernost kralju Srbije.

Uvijek samo to odbijali, izjavljujući da pitanje Crne Gore nije još riješeno od Konferencije Mira, niti od crnogorskog naroda. u julu 1919. -Srbijanci su poslali protiv našeg plemena dva bataljona sa artiljerijom i mitraljezima, da silom slome naš otpor. Ovaj odred dočekali smo u planini Lukavici i borbom ga odbili ka Nikšiću.

13. novembra 1919. Srbijanci su uputili protiv nas deset bataljona pod komandom potpukovnika Dušana Besarabića, sa nekoliko baterija topova (pod komandom Borivoja Roksandića) sa 24 mitraljeza i sa preko sto mašinskih pušaka.

Kod nas su se tada bili sklonili 300 naših (crnogorskih) ustanika. Za punih sedam dana, iako naoružani samo puškama bez dovoljno municije, davali smo očajan otpor napadaču. Međutim nemilosrdno bombardovanje sela, ubijanje žena i djece, primorali su nas da se osmog dana, podijeljeni u nekoliko odjeljenja, probijemo kroz neprijatelja, koji je zauzeo naše selo i opljačkao ga, mučeći žene i djecu.

Pošto je vojska srbijanska napustila naše pleme i otišla da iste "herojske" podvige čini i u drugim mjestima, mi smo se povratili 23. decembra u pleme. Međutim, već sutra dan, poslano je ponovo jedno odjeljenje protiv nas, koje nijesmo sačekali, jer nijesmo bili spremni za borbu, te smo otišli u planine.

Zimu smo prezimili u brdima u najvećoj bijedi i oskudici, i u snijegu od 2-3 metra. Mnogi od nas ili su umrli od zime ili su im otpali prsti ruku ili nogu, te se u takvom stanju vratili i predali Srbijancima, koji su ih odmah zatvorili.

U martu mjesecu 1920. povratili smo se opet u naše pleme. Međutim, već 26. marta 1920. Srbijanci su poslali odjeljenje od nekoliko bataljona, koje je ovoga puta dobilo naređenje da se radikalno i konačno razračuna s nama.

Naše kuće bile su nemilosrdno paljene i bombardovane, imanja opljačkana, djeca i žene mučeni i zatvarani.

Srbijanska vojska samo prema našem bratsvu učinila je sljedeće zločine:

Silovano je i izgubljeno oko 30 žena i djevojaka; među ovima bila je i žena Stevana Bulatovića, stara 55 godina; ona je stalno od balkanskog rata imala u ratu četiri sina, od kojih su joj jednog ubili Srbijanci a dva joj se nalaze u planinama. Pošto je nad ovom sirotom ženom izvršeno silovanje, ona se bacila u rijeku Lim i udavila, nemogući podnijeti nanijetu sramotu.

2.

Otjerali su u Kolašin i uhapsili 420 žena i djece i 47 ljudi.

3.

Opljačkali su 95 komada svinja, 36000 ovaca, 446 govedi i uništili nekoliko stotina košnica.

4.

Izgorjeli su nam 45 kuća, ne računajući tu staje za stoku i ljetne stanove.

Ostavljajući na stranu imena žena i djece pobijenih u kućama topovima za vrijeme borbe, kao i nabranje svih slučajeva mučenja i batinanja, iznijećemo nekoliko zločina, koji će svakog uvjeriti da su upravljači Srbije i njihova "herojska" vojska trebali živjeti u doba najcrnje inkvizicije, ali ne u XX vijeku:

Pero B. Bulatović i Radivoje R. Bulatović predali su se na časnu riječ Srbijancima, da im neće ništa učiniti. Međutim, čim su se predali, Srbijanci su ih počeli mučiti, hoteći ih primorati da kazuju gdje su se sklonili ustaši. U 24 sata četiri su ih puta vješali, gvozdanim šipkama isprebijali su im noge i ruke, pa im živim sa tijela kožu skidali.

Matiju J. Bulatovića isprebijali su puškama, pošto im nije umio kazati gdje su sakriveni ustaši, i tako ga isprebijana i polumrta ostavili. Zbog toga je sakat ostao.

Srbijanski vojnici stavljali su na vatru Planu Z. Bulatović i Stanicu R. Bulatović, starice od 90 godina, i primorali ih na taj način da prokazuju ustanike.

Iz istih razloga tukli su i mučili petoro djece Živka P. Bulatovića. Djeci su podnosili noževe pod grlo, isprebijali ih i zatim zatvorili.

5.

Ružicu, ženu potpisanog poručnika Boža Bulatovića, batinama su namoravili da kaže gdje joj se muž nalazi. Kako ova nije umjela ništa reći, usijanim gvožđem vukli su je za jezik.

6.

No zločinačka imaginacija Srbijanaca dostigla je svoj vrhunac u mučenju: Manje, žene Radivoja Bulatovića, Milica, žena Mira Bulatovića, Mare, žene Pera Bulatovića i Petrane, žene Pura Bulatovića. Ovim ženama zavezali su dolje suknje, pošto su im prethodno ubacili između nogu po dvije mačke. Poslije toga, pošto su na taj način zatvorili mačke,

počeli su ih tući, te su ove razjarene i podivljale razdirale kandžama i zubima meso ovih nesrećnica.

Stotine svjedoka u Crnoj Gori potvrđiće ove zločine, a najmanje stotina svjedoka nalaze se već u Italiji.

Bulatovići pišu: Ropstvo pod Austro-Ugarskom spram onog pod Srbijom je prijatna uspomena

Od naših rođaka ostalo je još 40 u šumi spremnih, da radije i oni i porodice njihove umru, nego da ostanu pod jarmom najsravnijim, i vladavinom, koju je ikada istorija svijeta zapamtila.

Tri godine ropstva pod Austro Ugarskom bile su strašne i ponižavajuće, naročito za naš narod koji je vječito bio u slobodi. Ali ropstvo pod Austro-Ugarskom danas je u očima cjelokupnog crnogorskog naroda samo jedna prijatna uspomena prema već 20 mjeseci robovanja pod Srbijom, za koju je Crna Gora dobrovoljno ušla u rat, spasla 1915. njenu vojsku i sebe žrtvovala.

Postupak sa Crnom Gorom i njenim narodom sram je za XX vijek, sram je za civilizaciju i za vlade savezničkih Velikih Sila, naročito onih, pod čijom je komandom i sa čijim je obavezama i generacijom ušla srbijanska vojska u Crnu Goru novembra 1918. pod uslovom respektovanja suvereniteta crnogorskog naroda, njegove slobode i njegovih ustavnih institucija.

U namjeri da izlože očajno stanje crnogorskog naroda, naročito svoga kraja, potpisani su prije šest dana došli u Italiju iz Crne Gore, pošto im je trebalo tri nedjelje da preko planina Crne Gore i Albanije dođu u porat Medovu, u kome se nalazi italijanska posada.

Izvolite, G.Predsjedniče, primiti uvjerenje našeg odličnog poštovanja.

Rim 26.jula 1920.

Ivan Bulatović, komandir

Božo Bulatović, poručnik

M.Bulatović, zemljoradnik

R.Bulatović, zemljoradnik

DRUGI DIO – PUKOVNIK J.BURNAM, ŠEF HUMANITARNE KANADSKE MISIJE O SITUACIJI U CRNOJ GORI

Pukovnik J.Burnam, šef humanitarne kanadske misije, koji se više od godinu dana nalazi u Crnoj Gori, dobio je od okupacionih srbijanskih vlasti naređenje da napusti Crnu Goru sa svojom misijom.

Izveštavajući svoje prijatelje o tom nasilju pismom od 14.1920, pukovnik Burnam je, pored ostalog, naveo i ovo:

“Ova nesrećna zemlja ide s dana u dan na gore. Narod ne može duže živjeti. Čitava je zemlja u koroti. Narod gubi svijest zbog ovih grozних nasilja.

Imao sam priliku da pođem u Bar za sizvjesne kupovice prošle nedjelje. Dok sam čekao Vrmac (lađu), tri zvaničnika su mi prišli i zamolili me da odem u kancelariju D.Lekića, koji je, kao što znate, okružni načelnik, imenovan od Beograda. Lekić mi je rekao da želi da me izvjesti da za ovu Misiju nije više sigurno da se bavi u Crnoj Gori. Njegov čitav razgovor je bio jedna otvorena prijetnja. Iz ovoga što je rekao, ja sam to zaključio kao jednu prijetnju ubistva.

Srbijanci su pokušali svako podlo sredstvo koje su mogli izmisliti, a kada meni prijete ubistvom, što li će uraditi onom siromašnom narodu koji nema nikoga da ga pomogne.

II RAPORT EDVARDA E.ARNOLDA, NARODNOG IZASLANIKA AMERIKANSKE AMBASADE U RIMU UPUĆENOG U CRNU GORU RADI STVARI N.BAČEVIĆA I NJEGOVE PORODICE I O OPŠTOJ SITUACIJI U CRNOJ GORI

Da bi se mogao donijeti lakše i vjernije sud o stanju u Crnoj Gori, donosimo djelimični raport koji se odnosi na g.Nikolu Bačevića, amerikanškog građanina, rođenog u Crnoj Gori, i iznosimo najvažnije stavove, koji mogu jasno osvijetliti pravo stanje u zemlji:

Crna Gora potpuno oskudijeva u životnim namirnicama i vrlo ih je teško pribaviti. Stanje je uopšte veoma teško i nesnosno, jer proizvodi zemlje nijesu dovoljni za ishranu naroda. Amerikanski Crveni krst i Kanadska Misija dr. Burhama pružaju pomoć narodu onoliko koliko im dozvoljavaju sredstva, kojima raspolažu. Najbolja pomoć, koja bi se mogla dati porodici Bačevića, ta je, da je isele iz Crne Gore, jer živi u vječitom strahu da ne bude kažnjena zbog bjekstva R.Bačevića. Ta je bojazan veoma razumljiva, jer je veliki broj onih Crnogoraca koji su se pobunili protiv Jugoslovenske Vlade, koju smatraju za neprijateljsku i za uzurpatorsku, a nikako kao izabranu vladu. Zločini, počinjeni nad tim ustaškim porodicama, ulivaju užas u srce svakog stvora.

Jedan izvjesni broj tih ustaša odbjegao je u inostranstvo, dok se drugi nalaze po šumama. Veliki broj je onih, koji su ostali kod kuće, mirni, svjesni da bi njihove porodice zlo prošle, ako bi se oni odmetnuli. Članovi Amerikanskog Crvenog Krsta pričali su mi da je izvjestan broj kuća bio popaljen, čitave porodice poubijane, pošto su prethodno njihove kuće bile opljačkane. Razumije se, Vlada baca svu krivicu za ovo na ustaše koji su po šumama. Ali

je očevidno, da su ta nasilja bila izvršena od strane srbijanskih vojnika da bi zaplašili narod i tako vladali pomoću terora. Niko se ne usuđuje otvoreno davati izjave ove vrste, jer nepovjerenje vlada u najvećem stepenu.

Crnogorcima koji su odbijali nasilnu aneksiju nije davana ni jedna para savezničke pomoći

“Sedamnaestog juna bijah uzeo au-tomobil Amerikanskog Crvenog Krsta, koji je trebao da me odveze iz Ulcinja za Bar. Bio sam praćen od strane kapetana Vitinga i druga dva Amerikanca. Putujući, opazismo u daljini jednu staru ženu, koja se otimaše i zapomagaše kao da bješe luda. Kad smo bili u blizini nje, zaustavili smo se i upitismo je šta joj se dogodilo. Ona nam izjavi da je bila napadnuta od strane jednog srbijanskog vojnika, koji joj bijaše oteo izvjesni nakit i pokušao da joj odnese novčanik, ali, na pojavu našeg automobila, bijaše umakao u obližnju šumu. Reče nam također da je taj napadač bio kaplar. Mi izvjestismo prvu vojničku postaju, čiji nam komandant izjavi da poznaje dotičnog kaplara koji je bio poslan da odašilje jedan telegram. Kapetan Viting uze tu staru ženu u automobil i povede je natrag za nekoliko milja, kako bi bila van opasnosti da bude ponovo napadnuta od tog beskrupuloznog čovjeka. Kapetan Viting koji je obišao predjele Francuske i Belgije, koji su najviše postradali za vrijeme rata izjavio nam je, da situaciju u Crnoj Gori smatra najgorom u Evropi. (Rim,26.juna 1920. EDVARD E.ARNOLD)”

RAPORT BRITANSKE MISIJE ZA POMOĆ CRNOJ GORI PODNESEN NJ. E.LORDU
KERZONU, MINISTRU SPOLJNIH POSLOVA VELIKE BRITANIJE: Nortvud Park, Vinčester,
9. juna 1920; Državnom Sekretaru za Spoljne Poslove Ministarstva Spoljnih Poslova:

Moj Lorde,

Čast mi je podnijeti Vam izvještaj o radu misije u Crnoj Gori i obustavljanju njenog rada od strane srbijanske vlade, koja je vojnički okupirala ovu zemlju. Uvjeren sam da će Vaše lordstvo smatrati fakta koja Vam podnosim kao stvar potpune ozbiljnosti i koja bi trebala da se što šire publikuju, kako bi se prilagačima britanskog fonda pružila prilika da se upoznaju sa tamošnjim prilikama, kao i sva publika uopšte. Ja se prema tome koristim prilikom da iznesem sva fakta prvi pred Vas i, nadam se, kako je ovo stvar vrlo hitna, da ćete Vi naći načina da se vidite sa srbijanskim ministrom u Londonu i da ćete se potruditi da upotrijebite svoj upliv da dobijete od njega u ime njegove vlade obavezu da se neće stavljati nikakve prepreke daljem radu ove misije u Crnoj Gori.

Uzimajući u obzir nasilnu okupaciju Crne Gore od strane Srbije (jedna akcija, koja do danas još nije službeno priznata od Velikih Sila), potpuno je nemoguće u toj zemlji ma za kakvu britansku misiju da ulazi u ma kakve političke stvari i da priznaje jednu situaciju kakvu još britanska vlada nije akceptirala. Kao što je vrlo dobro poznato, razne

amerikanske pomoćne misije, koje su ovo učinile, za cijelo vrijeme boravka u Crnoj Gori nijesu imale slobodne ruke u razdjeljivanju pomoći a njihova je pomoć bila upotrebljavana samo u svrhu srbijanske propagande, da nikad nije nijedna para bila dana onom dijelu stanovništva, koji nije htio priznati nasilnu aneksiju Crne Gore.

Ovdje sljeduje kopija definitivnih instrukcija šefovima britanskih misija u Crnoj Gori:

“Misija ima da ide u pristanište u Bar i da odande razdjeljuje siromašnom stanovništvu Crne Gore potpuno i bez ikakvog obzira na njihovo političko gledište ili vjerska mišljenja. Pomoć se ima davati u ime britanske potporne misije za Crnu Goru i mora se obratiti naročita i specijalna pažnja oskudnim ženama i djeci.”

Misija (čiji je pokrovitelj lord Provost od Glasgova) poslala je prvo kod svog šefa E.G. Čika. On i njegov personal ušli su u zemlju i izvještaj o njihovom radu bio je upućen područnom Vam odjeljenju u svoje vrijeme.

Teškoće ovoga rada bile su ogromne osobito zbog toga što misija nije imala svojih transportnih automobila, te je bila potpuno zavisna od usluga američke misije (koju su uvijek sprovodili srbijanski vojnici). Mi smo sada prešli preko ove prepreke i na-bavili smo prevozna sredstva. Potpukovnik Čik iz svojih ličnih i privatnih -raloga podnio je aprila t.g. svoju formalnu ostavku. Mi smo ga odmah zamijenili kapetanom A.H. Čavort Mastersom, oficijom 8. bataljona, lojalne lankerske regimente.

Kapetan Čavort Masters je iz vrlo dobro poznate porodice iz Darbišera, a njegove kvalifikacije bile su najbolje. Među onima, koji su ga preporučili, bio je i lord Grej de Rutin, g.H. Louter, general-major C.F. Peretra, pukovnik G.B. Mariot (biv. komandant lankerske regimente) itd.

Priključni izvještaj sadrži i izvještaj kapetana Čavort Mastersa kao vođe britanske misije u Crnoj Gori.

Moleći za što skoriji odgovor, ostajem s poštovanjem.

(London, 9.juna 1920. ALEKS DEVIN)

Za boravak u Crnoj Gori britanskom humanitarcu bila je potrebna propusnica beogradskih vlasti

BRITANSKA POMOĆNA MISIJA U CRNOJ GORI

Specijalni program 9.juna 1920.

Prije svog odlaska iz Engleske, kapetan Čavort Masters nabavio je svoj pasoš, na kome je stajalo da putuje za "Crnu Goru preko Francuske, Švajcarske i Italije", a potvrde su bile datirane 13. aprila 1920. On je takođe dobio vizu za Francusku, Švajcarsku i Italiju, kao i od strane srbijanskog poslanstva. Dok je bio u srbijanskom poslanstvu u Londonu, sekretar ga je pitao kakve dokaze može iznijeti da zamjenjuje pukovnika Čika kao šefa pomenute misije. Kapetan je odmah iznio originalno pismo srbijanskog posloводства izdano pukovniku Čiku na molbu britanskog Ministarstva Spoljnih Poslova, kad je pukovnik Čik prvi put otišao za Crnu Goru. Ovo je pismo bilo odmah uzeto od strane srbijanskih činovnika. Kapetan Masters je odmah oputovao za Trst preko Rima, gdje je posjetio generala Dankana, vojnog atešea britanske ambasade, i obavijestio ga o svojim namjerama.

U Trstu se desio ovaj događaj:

Stigav u Trst, kapetan Masters savjetovao se sa britanskim konzulom i on ga je savjetovao da potraži srbijansku vizu zbog okupacije Crne Gore i da će on vidjeti srbijanskog konsula i nabaviti mu potrebnu vizu. Ovo je i učinjeno. Potvrda je dobijena kako za kapetana Mastersa, tako i za njegova ađutanta kapetana Fukara iz međusavezničke željezničke misije. Sjutradan srbijanski konzul Marković poslao je kapetanu Čavortu Mastersu poruku, da bi vrlo interesantno bilo da se s njim razgovori. Kad je kapetan Masters otišao u konsulat, gdje je bio tretiran sa najvećom učtivošću, bio je zamoljen da trenutno pokaže svoj pasoš. Konzul je rekao: "Izvinite me za momenat", uzeo je pasoš i s njim izašao iz sobe. Kada se povratio nekoliko minuta docnije, vratio je pasoš sa izbrisanim vizom, govoreći: "Mnogo žalim, ali jedino mjesto gdje možete dobiti potvrdu, to je Beograd". Konzul je bio zaboravio, da postoji još jedna viza na pasošu ađutantovu, kapetana Fukara, koja je bila nedirnutu. Tom prilikom konzul se raspitivao o ovoj misiji i bio je izviješten da je biv. šef misije pukovnik Čik imao jedno pismo od srbijanskih vlasti u Londonu. Kapetan Čavort Masters je takođe kazao konzulu da je Vrhovna Komanda misija u Glasgovu i da joj je pokrovitelj lord Provost.

Dolazak u Crnu Goru.

Kad je kapetan Čavort Masters stigao u Bar, našao je varoš u zajedničkoj okupaciji srbijanskih i italijanskih trupa. On je uzeo tumača Toda Petrovića, jednog Crnogorca, koji je bio u Americi. Onda se pripremao da produži za Podgoricu, gdje je želio da vidi pukovnika Fertlu, šefa Amerikanskog Crvenog Krsta, koji, kao što je ovaj razumio, napuštaše Crnu Goru i od koga bi mogao dobiti važne informacije, koje bi mu služile za izvršenje njegove misije i od koga bi mogao nabaviti potrebne stvari.

U srijedu ujutru, 28. maja, naredio je da se automobil pripremi, i, silazeći iz hotela, našao je ađutanta gdje govori sa jednim Srbinom-Amerikancem, koji je služio kao redov u srbijanskoj vojsci. S njim je bio jedan srbijanski kapetan u potpunoj uniformi. Ađutant je vodio raspravu sa srbijanskim oficirom, koji ih je pitao po kom su ovlašćenju došli u ovu zemlju. Ađutant je pokazao natpis: Britanska Pomoćna Misija za Crnu Goru, koji je bio na teretnom automobilu, kao i na britansku zastavu, najavljujući da je to njegovo ovlašćenje. Srbijanski oficir se predstavio kao sekretar srbijanskog komesara u Baru, čije je ime Niko Ljumović (jedna crnogorska propalica u službi Srbijanaca).

On je takođe izjavio da okružni načelnik želi da vidi kapetana Mastersa. Kapetan je tražio da mu se kaže razlog i odgovoreno mu je, da žele da vide njegov pasoš i radi čega je došao. Oni su svi zajedno automobilom otišli kod komesara, koji im je oduzeo pasoše (govoreći srpski cijelo vrijeme). Poslije dužeg telefoniranja i čekanja od pola sata, komesar je izjavio da oni moraju ići u St. Bar da vide okr. načelnika Lekića (takođe jedna crnogorska propalica u službi Srbijanaca). Otišli su svi zajedno i, poslije izvjesnog čekanja, došao je okružni načelnik, koga je podsjetio kapetan Masters, da je kod njega bio prošle večeri i da mu nije ništa rekao. Na to je okr. načelnik odgovorio: "Ja dobijam naredbe od srbijanske vlade i ne mogu Vam dozvoliti da ulazite u Crnu Goru bez ovlašćenja iz Beograda". On je takođe rekao da pasoši moraju biti potvrđeni od strane srbijanske vlade u Beogradu.

Kapetan Čavort je insistirao kod okr. načelnika da ode kod srbijanskog komandanta u Bar. Ovaj je to naposljetku i uradio. Srbijanski komandant je odgovorio da je on samo komandant srbijanskih trupa i da naredbe izdaje okr. načelnik. Kapetan Čavort Masters je onda molio okr. načelnika da mu pukovnik da slobodnu propusnicu, ali mu je ovaj odgovorio da za to mora tražiti odobrenje iz Beograda.

Ograničavanjem kretanja, glađu i nemaštinom narod je iscrpljivan i primoravan da kapitulira

Pukovnik je takođe rekao da može referisati o ovome komandantu divizije u Zeti, ako bi to okr. načelnik odgovorio, i da bi se odgovor mogao dobiti sutra prije podne.

Međutim kapetan Masters poslao je svoga tumača Toda Petrovića u St. Bar da kupi lame za petrolijum. Ovog čovjeka oni nijesu više vidjeli, ali su čuli da je bio zatvoren i da mu je zapriječeno teškom kaznom ako pokuša da opet dođe u vezu sa britanskom misijom.

Narodu je bilo uopšte rečeno da je za njih opasno ako išta imaju sa ovom misijom.

Dr. Dobrečić, rimokatolički biskup, privatno je bio poručio da bi želio da govori sa šefom misije, ali se nije pojavio na uglavljenom sastanku. Šef muslimanske zajednice učinio je isto, tražeći tajni sastanak, ali ni on nije došao. Ovo se sve desilo kada im je tumač bio zatvoren.

Idućeg dana 27.maja, odgovor nije došao, pa čak ni 28, ali u subotu 29. maja, kapetan Masters je dobio ovo pismo na srpskom jeziku:

Policijski Komesarijat Br 135; Bar, 29. maja 1920.

Kapetanu Arturu Henriu, deleg-atu pomoćne misije za Crnu Goru

Okružni načelnik Bara sprovodi mi odgovor od komandanta zetske divizije, koji kaže, da usprkos svoje dobre volje, nije mogao nabaviti propusnicu za slobodan prolaz kroz našu zemlju, pošto se ovo pitanje ima riješiti od strane naše vlade u Beogradu, gdje imaju biti

vaši pasoši potvrđeni. Zbog toga se molite da napustite zonu Novog Bara u roku od 24 sata po prijemu ovog pisma, vraćajući se u Spljet, gdje ćete biti mnogo komotniji i odakle ćete otputovati za Beograd direktnim vozom. Molim Vas, go-spodine, da ovo primite k znanju i da u isto vrijeme primite moje odlično poštovanje.

Šef policije Niko Ljumović

Na ovo je kapetan Čavort Masters odgovorio ovo:

Policiskom Komesarijatu – Bar, 19. maja 1920.

Gospodine, primio sam vaš dokument istog dana. U odgovor na njega izvještavam Vas, da sam ja britanski građanin, šef potporne britanske misije za siromašan narod crnogorski i da nikako ne mogu priznati ni Vašu, ni srbijanske vlade naredbu, kojom mi naređujete da napustim u roku od 24 sata Bar, koji je neutralno zemljište. Kao što vrlo dobro znate, za nekoliko dana uredio sam da otputujem u Italiju, zbog poslova vezanih za moju misiju i ja to namjeravam da učinim. Takođe ću preuzeti korake da uredim pitanje moga pasoša.

S poštovanjem A.H.Ć. Masters, pomoćna Misija Britanska za Crnu Goru.

Daljih prepisaka nije bilo. Kapetan Masters se riješio da se vrati u Rim i da traži savjet od tamošnje američke ambasade. Sobom je poveo i ađutanta, a stvari je ostavio kod pukovnika Damorija, italijanskog komandanta u Baru.

Za vrijeme svoga boravka u Baru, kapetan Čavort Masters dobio je raznovrsne informacije od Crnogoraca i drugih, koji su bili na licu mjesta (čija imena mogu biti objavljena, ako je potrebno) o opštem stanju u zemlji. Ti izvještaji o stanju mizerije i siromaštine su vrlo žalosni. Nema nigdje ničega. Seljaci, koji se ne smiju kretati iz jednog u drugo selo bez srbijanske "dozvole", donose ponešto dnevno, ali i to, što mogu skupiti za prodaju, vrlo je bijedno. Mnogi od ovih bijednika ne mogu doći na pazar, jer nemaju odijela; odjeća je jedino od vreća. Radnje su prazne, pazari pusti. Većina djece po ulicama obučena su samo u vrećama. Misija škotskih žena, koja je radila od početka rata, raspuštena je. Četiri milosrdne sestre su prošle kroz Bar u putu za Englesku. Njihovi izvještaji potpuno potvrđuju ove naše izjave. Siromašan narod nema sredstava niti ništa za hranu. Govori se, da živi od neke vrste trave koja divlje raste po planinama. Poslije gotovo 10 godina ratovanja i oskudijevanja u potrebnoj hrani, stanje naroda je uopšte vrlo slabo. Kada se razbole, nemaju gotovo nimalo otpora da prebole: oni su na jednoj tački iznemoglosti.

Stanje naroda bi zgrozilo one koji se tako dugo titraju pitanjem Crne Gore. Oni nemaju ni najnužnijih potreba, a od udobnosti, za koje mi znamo, oni nemaju nimalo, to je borba između života i smrti i pitanje je: da li će ovaj narod biti istrijebljen. Borba se stalno vodi u planinama, ali ovo istrijebljenje će prije prouzrokovati glad nego ratovanje.

Sada je samo pitanje kapitulacije zbog gladi. Najnužnije su potrebe ove: kava, magi, kondenzirano mlijeko, oriz i brašnjene hrane, odjeća (osobito za žene i djecu, koja su potpuno gola); vojničke cipele i kaputi dobro bi došli. Ali, kao što je bilo dobro poznato, pomoć se mora ukazati samo onima kojima je ona potrebna i od strane Britanaca.

Nikada se ne smije zaboraviti, da je Crna Gora jedna od savezničkih zemalja ovako izuzetno tretirana i da joj za vrijeme cijelog rata nije bilo dozvoljeno da prima ikakve pomoći, a otkako je okupirana od Srbije, sva je pomoć bila obustavljena svima onim Crnogorcima, koji se nijesu složili sa nasilnom okupacijom od strane Srbije.” Aleks Devin.

Srpska vlada je dovodila u Beograd poslušne Crnogorce, a u Crnoj Gori podsticala zavadu

JUGOSLOVENSKA ŠTAMPA O SITUACIJI U CRNOJ GORI

(Izvod iz pisma “Radničke Novine” od 29.maja 1920. br. 122, organa jugoslovenske socijalističke stranke, koji izlazi u Beogradu.)

“Vlada u Beogradu pozvala je 80 “viđenih” ljudi iz Crne Gore da pomognu u teškome poslu koji ona obavlja, “za sreću i dobro” naroda ove pokrajine. Čudna je stvar koliko je nesrećan narod u Crnoj Gori! Za vrijeme rata prepolovljen, imovina mu sva uništena, još i sada neobnovljen saobraćaj, on je danas u takvom položaju da, primoran da plaća kukuruz 4 dinara, mora formalno da umre od gladi.

Vlast je nad narodom surova. Sve metode uništavanja života primjećuju se; čak se i kuće pale. To se čini u namjerama da se kazne pristalice bivšeg kralja Nikole. No, u stvari, tu ne može biti riječi o pristalicama bivšeg kralja. Kad je u pitanju narod, to je jedno prosto podmetanje lažnih uvjerenja od strane vlasti a stvar je, pak, prosta i drugog karaktera.

Narodu koji je upropašćen nije davana pomoć. Javnih radova nema, saobraćaja nema, uvoza nema. I prirodna je stvar da narod traži spasenje iz takve situacije.

U ujedinjenju očekivao je ne samo nacionalnu nego i kulturno-socijalnu dobit. I danas kruna može jedino da blagodari tome što su u početku narodom vladale takve dvije nade, inače nikakva dinastija ne bi bila te sreće da poslije evropskog rata raširi svoju vlast nad narodom u Crnoj Gori. Nesreća je za narod bila što je on u prvim danima bio rastrojen i bez i najmanje objektivnih poznavanja svega ovoga, što se moglo predvidjeti kao siguran cilj ondašnjih i današnjih mjerodavnih, te su ovi mogli i uspjeti da prijevarom rašire svoju vlast nad narodom i da ga izlože tako strašnoj bijedi.

Današnja državna vlast uzela je prema narodu stav porobljavanja. Kakvi su tamošnji organi vlasti, može se zaključiti iz toga što oni svim silama rade da se narod umiri i tako “umiren” da u masama umre. Narod je i u tom pogledu bio nesrećan, što nije imao sposobnih i idealnih ljudi, kada bi prihvatajući sudbinu njegovu ostali dosljedni pozivu čovjeka. Oni su u većini nesposobni, slabog karaktera, u velikom broju krivci za ranije

nesreće pričinjene narodu, i gotovi su da za razne buržoarske partije nasilnim mjerama stvaraju teren u narodu.

A kako živi taj narod?

Ima primjera da čovjek po 3 dana ide pješice kolskim putem, da kupi 8 kila brašna za porodicu. Prevozna sredstva nedostaju, jer ih je država stavila na raspoloženje plemstvu mlade jugoslovenske države.

Prije izvjesnog vremena jednome domu, koji je za vrijeme ovog strašnog rata bio uništen, obećana je pomoć od 20.000 dinara. Od toga nije dato ništa. Stvar se svršila prostom prijevarom. Najnovija stvar dosta je interesantna: Vlada je pozvala 80 "viđenih" ljudi da sa njima "upravlja" narodom i pomogla je ove "nesrećne" ljude sa 150.000 dinara. Kao što se vidi, silan skok! Ovima je bila u mogućnosti dati toliku sumu novca, pa je čak bila i toliko "dobra" da ih je izvela pred regenta i tako mu dala priliku da on izvrši jedan "patriotski revij". Da je i ovo još jedan nov udar kamenom u glavu narodu, ja ne sumnjam.

Može vlada sazvati svoje ljude iz Crne Gore, može plaćati poslanike, može još za koje vrijeme uspjevati da zavađa pojedine krajeve u Crnoj Gori i između njih razvija ratne operacije, može kočiti cjelokupni privredni život, može, nakraju svih ovih teškoća, tražiti od naroda da je on stranački pomaže: sve će to biti u zalud. Grijesi će biti kažnjeni, glave će se plaćati glavama, jer tako biva u Crnoj Gori. Iščekivati je da narod uvidi u posljednjem času šta treba raditi.

Jedna sasvim opravdana satisfakcija bila bi ta: da se sva ona lica koja su se surovim mjerama ispoljila uklone, smijene, ako to narod potvrdi i zahtjeva, kao i za to da se vlasti kreću u ispunjavanju svojih prava nad narodom i pojedincima u pogledu slobode misli samo do onih granica do kojih narod dopusti. Današnja uprava nad narodom u Crnoj Gori došla je uslovno; ona mora ostati u tim granicama. Vlada je obavezna pružati pomoć narodu, dati mu mogućnost za život. Inače, ako to ne učini, današnje vlasti i današnja država nijesu ispunili sve one dužnosti kakvih su se primale i narod u tom slučaju pozvan je da novom društvenom organizacijom odstrani svaki koruptivni uticaj današnjih vlasti i države iz sredine svoga kulturnog i privrednog života."

UMJESTO POGOVORA

POGLED NA CRNOGORSKO PITANJE

(Memorandum podnesen na Konferenciji mira u Parizu)

INTERNACIONALNA NEPRAVDA NAD CRNOGORSKIM NARODOM U NAJSTARIJOJ NACIONALNOJ DRŽAVI NA BALKANU

U časovima, kada se u čitavom svijetu proglašava carstvo Pravde, i kad areopag (sud) svijeta zasjedava u Parizu, da to carstvo u ime sviju slobodnih naroda ostvari, nad crnogorskim narodom vrši se internacionalna nepravda. Blagodareći intrigama zvanične Srbije, tom narodu oduzima se pravo učešća u tom apreopagu.

Još u davnoj prošlosti, crnogorski je narod umio svojim sopstvenim silama boriti se protiv jedne velike carevine i osnovati svoju nacionalnu državu – mnogo prije no svi ostali narodi Balkana. Još u 9. vijeku, Skadar bijaše prva prijestonica na zemljištu današnje Crne Gore; od tada, i pokraj sviju najezda neprijateljskih, zemlja Crna Gora ostade, sve do polovine 19. v, jedini oltar slobode i časti cjelokupnoga našega naroda. I tako, crnogorski narod ima istorijsku prošlost stariju za četiri vijeka od srbijanske; a ta četiri stoljeća, puna samopožrtvovanja i muka za opštu nacionalnu stvar, pokriše legendarnom slavom ime crnogorsko i ukrasiše ga ne samo u čitavoj naciji, nego i u vaskolikoj velikoj slovenskoj rasi, vijencem nacionalnog mučenika.

Ponižavanje Crne Gore ne bi uspjelo bez aktivne pomoći grupe crnogorskih odroda

SAVEZNIČKO-PAŠIĆEVSKA ZAVJERA PROTIV CRNOGORSKOG NARODA I NJEGOVOG PRVIJENSTVA

Danas u svečanim momentima istorije svijeta, g. Pašić, u ime svoje vlade, pun zavisti prema tom visokom i vjekovnom moralnom položaju Crne Gore, uspijeva, pomoću vješto izvedene zavjere, da ju privremeno isključi iz Društva Naroda.

Istina, on se ne bi nikada usudio preduzeti svojim ličnim sredstvima i na očigled čitavog svijeta, jedan takav korak, da mu nije pošlo za rukom da prethodno dobije za to izvjesne pristanke, čiji uzroci nijesu za kompromis, mi svu nadu u nj polažemo, jer ako ono ne bude apsolutno, carstvo Sile zamijeniće ga automatski.

Srbijanski vlada, koristeći se jednom zamkom, podmetnutom evropskom javnom mnjenju, u formi druge plaćeničke i klevetničke kampanje protivu Crne Gore, pokušala je neda-vno da Crnu Goru anektira, otimajući je prepadom svojih trupa koje uđoše na teritoriju ove zemlje, u ime Sa-veznika, i tobože kao oslobodioci.

Ovaj akt aneksije, prepadom, jedne nezavisne države a, u isto vrijeme, i jednog saveznika, mjesto da je izazvao ozbiljno uzbuđenje među velikim Saveznicima, koje su poslije pobjede, jemci njene nezavisnosti i njenog uspostavljanja, izazvao je, naprotiv, kod nekih Saveznika, slabo skriven nemar; a akt očigledne otimačine poslužio im je kao dovoljan

razlog, da mogu opravdati njihovo protivljenje da se na Konferenciji Mira pripuste delegeti zakonite crnogorske vlade. Zaključiti da je volja crnogorskog naroda slobodno izražena o konačnom uništenju svoje države, a na osnovi jedne zainteresovane izjave srbijanske vlade, značilo bi priznati, tim samim, i svoje sudjelovanje u tome, a u isto vrijeme to bi bila jedna novina u oblasti međunarodnih običaja, u kojima bi to činilo jednu novu epohu...

KUPLJENI CRNOGORSKI ODRODI RAD I SUPARNIŠTVA CRNOGOSTVA I NACIONALNOM IDEALIZMU

Velika tradicionalna prednost Crne Gore, u oblasti nacionalnog idealizma, učinila ju je u isti mah ozbiljnim suparnikom i prirodnim i neprestanim cenzorom, u smislu nacionalne aktivnosti, svijju političkih režima u Srbiji protivu tog suparništva crnogostva, g. Pašić je i preduzeo ovu bijesnu i neprestanu borbu. Ali ona ogromna moralna nadmoćnost Crne Gore ne mogaše biti uništena nikako drugčije no samo tako, ako bude osramoćena i predstavljena kao da u nacionalnom pogledu ne vodi iskrenu politiku. Pospjeti u tome nije se moglo bez aktivne pomoći jedne grupe crnogorskih odroda, koje je g. Pašić kupio po cijenu odricanja od njihove otadžbine i od njihovog lič-nog dostojanstva, tj. od onih vrlina koje čovjeka čine čovjekom.

CRNOGORSKA TRADICIJA NACIONALNOG IDEALIZMA POSTAJE NAJVEĆA SLABOST CRNE GORE

Ovu nelojalnu borbu, koja je ispisana na čelu političkog programa Pašićevog, pokrenuo je lično on, a nikakvo sredstvo nije se biralo da se dođe do cilja. Izložićemo ovdje glavne epizode ove divljačke borbe, inkvizicije modernog stila, a počecemo kratkim opisom crnogorskog parlamentarizma.

PAŠIĆEVA STRANKA U CRNOJ GORI – POTUĐENJACI DIJASPORE

U samom početku uspostavljanja ustavnog režima u crnogorskoj državi, i dalje u svima Skupštinama, postojale su samo dvije političke stranke koje su se borile za vlast: stranka za kralja i stranka protiv kralja. Ova posljednja bijaše u glavnom regrutovana iz crnogorske omladine koja dolazaše iz Srbije i koja se tamo vaspitavaše. Ovi omladinci dolazahu sa srcem punim mržnje, sa džepovima često nabivenim srbijanskim novcem i punih ruku borbi iz kraljevskog srbijanskog arsenala, a namijenjenih “tiranima na Cetinju”. Njih je na austrijskoj teritoriji vazda pratila diskretna i uslužna austrijska policija. Sva djela i pokrete ovih prevrtnika uvijek je potpomagala vladina beogradska štampa, a

redovno ih je odobravalala evropska presa, ukoliko su šefovi različitih poslanstava Srbije bili marljivi (naročito zasluga u ovom poslu pripada poslanstvu Srbije u Parizu). Ova stranka može se nazvati “stranka g. Pašića u Crnoj Gori”.

CRNOGORSKA SLOBODNA NACIONALNA STRANKA I “KASTE UPRAVLJAČA”

Onu drugu, tzv, “kraljevu stranku”, većim dijelom je predstavljao mnogobrojni i mirni seljački stalež; tj. onaj dio naroda koji je sa punim samopožrtvovanjem znao izdržati duge vjekovne borbe za nacionalni ideal i koji u tome nikada klonuo nije. To je nacionalna slobodna stranka crnogorska u čije ime mi danas uzimamo riječ.

Među ovim dvjema strankama obrazovala se jedna kasta, koju možemo nazvati “kasta upravljača” ili rasadnik kandidata za više državne položaje. Ona se sastojala iz lica kojima njihov lični oportunitizam bijaše, u glavnom, karakteristična crta njihovog ubjeđenja, a koji oni često zamjenjivahu demagogijom – običaji također uvezeni iz Biograda u Crnu Goru.

METOD IZOPČAVANJA SAMOODBRANE U IZDANJU “OPŠTE STVARI” I TRADICIJE NACIONALNOG IDEALIZMA

Crnogorski Kralj vrlo jasno bijaše uvidio početak miješanja g. Pašića u unutrašnju politiku njegove države, ali, bilo iz nedostataka sredstava, bilo iz bojazni da uđe otvoreno u borbu protivu vlade srbijanske i da reskira da se ogriješi o jednu tradiciju nacionalnog idealizma, koja bi se mogla i krivo shvatiti, a ne kao samoodbrana, on trpljaše, sa prividnim stoicizmom udarce koje mu zadavaše Biograd. Granica srpsko-crnogorska još se ne dodirivaše, te opasnost još ne bijaše neminovna.

GLAVNO SREDSTVO PODJARMLJIVANJA JE EKONOMSKO UGROŽAVANJE CRNE GORE

Diplomacija g. Pašića sa svoje strane radila je neumorno, naročito u Rusiji i u Italiji, sa tačno određenim ciljem da baci sumnju na crnogorsku spoljnu politiku, da bi joj tijekom onemogućila njenu ekonomsku politiku. Zbog ovoga ni u Petrogradu ni u Rimu nimalo se žurahu da potpomognu zajmove na strani koje Crna Gora tražalaše bez prestanka, u želji da podigne svoje ekonomsko stanje i obezbijedi svoju nezavisnost.

To je bio također uzrok da svi projekti linija balkanskih željeznica, prema naročitoj želji Pašićeve vlade, obilazahu crnogorsko zemljište...

Pašićevi agenti spletkarili su protiv Crne Gore od Pariza, Rima i Petrograda, do samog Cetinja

PROPAGANDNI RAT PROTIV CRNE GORE U SLUŽBI EKONOMSKE BLOKADE

Vlada g.Pašića, videći da plod njene politike počinje da zrijeva, pohita da preda što široj javnosti ovo izmišljeno približavanje Crne Gore Beču, a njegovi diplomatski agenti govorahu o tome zlonamjerno u Petrogradu i Rimu. Ove događaje, veoma uveličane, propaganda je raširila među Slovenima pod Austrougarskom, i udesila je čak i to, da je jedan hrvatski list publikovao cijeli tekst političkog ugovora, zaključenog tobož između Cetinja i Beča! Dovoljno je samo pročitati ovaj "dokument", pa da se svak uvjeri o njegovoj lažnosti kako u formi tako i u sadržini... Ovim lažnim dokumentom namjeravaše se zadati ozbiljan udarac kraljevom ugledu, u očima svih koji bjehu njegovi privrženici, a tim izmišljenim ugovorom docnije će se poslužiti da se ubaci sumnja i u crnogorski narod, kao i to, da se pokoleba uvaženje koje je kralj imao kod Saveznika.

Austrija, sa svoje strane, perfidno puštaše da se propaganda širi i ne davaše po tome nikakva obavještenja. Sa Cetinja se demantovaše na sve strane da taj ugovor postoji, ali ove demante ne objavi niko osim bečke telegrafske agencije, što izgledaše još kompromitantnije.

PREVARA ZVANIČNE SRBIJE PREMA CRNOJ GORI

Otpoč Balkanski rat, G. Pašić, poslije velikih intriga Crne Gore u Rimu i u Petrogradu, dade joj za kratko malo oduhe i to u momentima, kada se junački narod crnogorski bijaše ponovo bacio u borbu sa divnim poletom, koji ga je vazda odlikovao.

Ali nova podmukla borba opet otpoče prilikom skadarskog pitanja. G.Pašić tajno ne željaše da Crna Gora dobije Skadar (što mu ne bijaše teško, s obzirom na raspoloženje austrijsko). On učinje, u tu svrhu, sve što mu bijaše u moći: najprije, zadocnjavajući obećanu vojničku pomoć, a zatim, naređujući neočekivano da srbijanske trupe napuste skadarske pozicije, i bez da o tome dade ikakva objašnjenja crnogorskom komandantu, što je crnogorsku vojsku izložilo ogromnoj opasnosti.

G.Pašić ukrivaše pred Jugoslovenima ovu svoju prevaru prema Crnoj Gori, preuveličavajući austrijske prijetnje, koje za njega uopšte i ne postojahu, jer – mi odlučno to tvrdimo – on se bijaše već sporazumio s Bečom o proceduri koju treba primijeniti u ovoj aferi. Beč i Biograd bjehu protivni crnogorskom Skadru.

PROPAGANDA SRPSKIH AGENATA PODRIVA KRALJA NIKOLU

Odmah poslije toga, kada Crna Gora bi primorana da pod naređenjem Velikih Sila napusti Skadar, koji ona bijaše ipak svojim sopstvenim silama osvojila i to poslije zagonetnog odlaska srbijanskih trupa, agenti g.Pašića poturiše sumnju da je kralj Nikola "Skadar prodao Austriji za gotov novac".

Nacionalna svijest siromašnih i junačkih Crnogoraca, razljučena otimačinom ovog lijepog nacionalnog dobitka, za koji su zaludo prolili toliko krvi, uzbuni se prvi put ozbiljno protivu politike kralja Nikole. Tako nastade u zemlji prvi nesporazum između kralja i njegovih najodanijih pristalica, u čiju prostu i čistu dušu bijaše ušla jedna strašna sumnja – posljedica njihovog nespoznavanja međunarodne politike i njenih zamki, kao i nevjere g. Pašića.

OPET NAVUKOVANJE NA "BRATSKI POZIV"

Malo zatim Bugarska poče prijetiti na Vardaru, a vlada g.Pašića opet učini "bratski" poziv crnogorskoj vladi za vojničku pomoć. Odmah joj bi poslana jedna divizija koja se, prije nego prijeđe granicu, djelimično pobuni, ne želeći se boriti u Makedoniji, tek poslije intervencije kraljeve, ove se trupe riješiše da produže put. Ali čim stigoše u Srbiju, srbijanska vrhovna komanda, dosljedna surenjivoj politici g.Pašića, odmah razmjesti ovu diviziju u četiri odjeljenja, želeći joj tim putem ukriti karakter crnogorske jedinice. Crnogorcima dodijeliše najgore pozicije protiv Bugara, a ostaviše ih bez zaštite mnogobrojne srbijanske artiljerije, te ono što ne osta na poljima Mačedonije povrati se u Crnu Goru, razočarano dočekom kojim ih dočekaše "braća Srbijanci".

PODMUKLA POLITIKA ZVANIČNE SRBIJE OBIJA SE O GLAVI KRALJA NIKOLE

Poslije gubitka Skadra i ekspedicije u Mačedoniji narod potpuno umoran i iscrpljen, poče gundati sve glasnije.

Ratne rekvizije još uvijek ne bijahu isplaćene; finansijska pomoć, od 40. mil. franaka koju obećaše Velike Sile, kao naknadu Crnogorcima za oduzimanje Skadra, ne stizaše i situacija se pogoršavaše neprestano...

Srbijanski ministar na Cetinju pleo je među intelektualnim svijetom nove i vrlo vješte intrige. Počeše ministarstva da se mijenjaju, a ministri jedan drugom da prebacuju odgovornost za bezizlaznu situaciju. Narod se sve većma uznemiravaše i podzrijevaše...

Kralj još uvijek bijaše gospodar situacije. On hrabraše svoje ministre da stupe u stvarne pregovore sa biogradskom vladom, u povodu stvaranja nekog ekonomskog i političkog sporazuma. Ali u Biogradu tada ne hitahu; g.Pašić bješe uvidio da crnogorski državni brod već plovi bez kormila, te iđaše za tim da ga "bratski" pusti da se slomi pa da poslije

brodoloma sam pokupi željene ostatke. U tako groznim prilikama zatekao je Crnu Goru i njen narod rat.

SVE SNAGE ZA BRATSKU SRBIJU – KOBNI NACIONALNI IDEALIZAM

Kad je Austrougarska predala Srbiji svoj kobni ultimatum, bečka vlada učinila je crnogorskoj vladi pismeno veoma povoljne predloge, ako bi Crna Gora ostala neutralna u sukobu. Vlada Crne Gore odgovorila je na to neodložnom mobilizacijom svega svog muškog stanovništva sposobnog za oružje, a bez obzira na strahovitu situaciju u zemlji i bez obzira na dezorganizaciju vojske koja nemaše ni opreme ni hrane. Izmučeni Crnogorci moradoše za 24 sata posjesti pozicije na granici i ponijeti hranu od kući i – lišiti svoje porodice svih životnih namirnica (da je bilo kakva tajna ugovora, zar bi Austrougarska činila u tom času ponudu Crnoj Gori i to na pismeno).

Pašićevi agenti su bili uslužni austrijski ljudi s namjerom upropašćavanja Crne Gore

PAŠIĆEVA UCJENA CRNE GORE

Crnogorska vlada je tek tada izvjestila vladu g. Pašića da je neophodna i neodložna pomoć crnogorskoj vojsci i narodu. G. Pašić obećao je 50 hiljada dinara dnevno, ali evo pod kojim uslovima:

Crnogorska vlada ima staviti na raspolaganje srbijanskoj vojnoj komandi dvije trećine crnogorske vojske s tim, da mogu biti upotrebljene i izvan zemljišta crnogorskog, prema nahođenju srbijanske komande; Crnoj Gori se, osim toga, nameće srbijanska vojna misija, koja će voditi kontrolu nad obećanom novčanom subvencijom. – Sve te uslove primila je i strogo ih se je držala crnogorska vlada jedino u želji da se ne gubi dragocjeno vrijeme.

“BRATSKA” IZDAJA SRPSKE KOMANDE

Glavni dio crnogorske vojske sačinjavao je lijevo krilo srbijanske vojske i to u novopazarskom sandžaku; ostatak, pak, oko 15000 ljudi, imao je braniti front od nekih 150 kilometara crnogorske granice. Ove trupe nemađahu, kao artiljerijsko oružje, ništa drugo no nekoliko starih topova sa municijom, jedva dovoljnom za jedan dan borbe; pješadija

bješe snabdjevana puškama ruskog sistema koje bijahu već upotrebljene za vrijeme dva prethodna rata.

Srbijanski komandanti odvedoše crnogorsku sandžačku vojsku pred Sarajevo, gdje sačinjavahu lijevo krilo i centar fronta dok na desnom krilu bijahu srbijanske trupe. Srbijanci dobiše jedne noći naredbu od svoga komandanta, generala Miloša Božovića, bivšeg ministra vojnog, da se povuku ka Višegradu, ali da o tome ne obavijeste Crnogorce, koje na taj način, austrougarska vojska opkoli s boka i s fronta. (To bijaše prava klopka, koja je koštala Crnogorce više hiljada mrtvih i ranjenih! Srbijanska vlada disciplinovano je kaznila svog generala pošto je od strane crnogorske veoma diskretno protestovano i na tom se stvar i svršila...).

BRATSKU POMOĆ RUSIJE CRNOJ GORI PRISVOJI BEOGRAD

(Pašić je uslužni austrijski potkazivač)

Crnogorska vlada se je i dalje imala boriti sa novim i velikim teškoćama: opšte dizanje cijena svih životnih namirnica; nemanje hrane za narod i za velik broj izbjeglica iz Bosne, Hercegovine i Dalmacije; neposlušnost i pobune u vojsci, koje izazivahu srbijanski agenti. Ishrana preko Srbije bila je nemoguća jedino zbog nenaklonosti srbijanske vojske, a drugo zbog toga što ne bijaše putova... Dobiše Crnogorci veliku pomoć od Rusije, zahvaljujući ugledu knjaza Nikole i njegovog zeta. Dobi veliku količinu životnih namirnica za Crnu Goru. Ali cio taj materijal, upućen Dunavom preko Srbije, zadržase braća Srbijanci za sebe – kraj svih protesta crnogorske vlade... I, što je najzagonetnije, nekoliko transporta puna hrane i ratnog materijala, koje Francuska plemenita bješe namijenila Crnoj Gori, potopi u Jadransko more austrougarska flota koja bijaše uvijek tačno obaviještena i koja ne dopuštaše da išta uđe u Crnu Goru, dok su, gotovo svi srbijanski transporti prolazili netaknuti...

Pašić i njegovi agenti objašnjavahu ova austrijska topljenja kao dokaz “naročite pažnje” prema kralju crnogorskom. Mi međutim otvoreno optužujemo g. Pašića i njegove agente da su oni bili uslužni austrijski dokazivači s namjerom, da upropašćuju Crnu Goru.

ZA POMOĆ SAVEZNIKA CRNOJ GORI NADLEŽNA SRBIJA

Povodom ličnog i energičnog koraka, koji je crnogorski delegat u Parizu preduzeo kod francuskog ministra finansija, za otvranje kredita od 10 mil. franaka za kupovinu ratnog materijala, ministar mu je, pred svjedocima, odgovorio od riječi do riječi ovako: “Mi nemamo posla sa Crnom Gorom; obratite se Srbiji, koja je primila obavezu da Crnu Goru

snabdijeva svijem što vam je potrebno kako hranom tako i vojnim materijalom... Jeste, jeste, vaše potrebe uračunate su u kredite koje Saveznici daju Srbiji”.

STRATEGIJSKE VOJNE GREŠKE SAMO ZBOG MRŽNJE PREMA CROJ GORI

Kako se je iznenadio naš delegat kad je, zauzimajući se svim sredstvima za ovu stvr, doznao, da je Srbija odlučno protivna svakoj operaciji crnogorskih trupa protiv Kotora, pod izgovorom da “crnogorska vojska ima druge važnije zadatke”. To je pravi uzrok što je ovaj projekat bio napušten od francuskog admiraliteta – Danas je jasno svakome: da je kotorsko pristanište, to gnijezdo neprijateljskih lađa na Jadranu, bilo zauzeto u to vrijeme, veliki broj transportera i ljudskih žrtava bili bi očuvani Saveznicima na istočnoj strani Sredozemnog mora. S druge pak strane, vojnička situacija na Balkanu bila bi dobila sasvijem drugi izgled; srbijanska vojska – s pretpostavkom da će je napasti Bugari s leđa, kao što su je zaista i napali – mogla se tada povući put Crne Gore, i pod zaštitom Savezničke flote ostati u Kotoru, te tako ne bi joj potrebno bilo tražiti zaklona u nesrećnom povlačenju preko Arbanije i Krfa do Soluna.

Ubijanje nevinih Crnogoraca na Božić uništilo je ideale o bratstvu koji su gajeni stoljećima

DOGODIO SE NARODNI TEROR

Obilato razdvajanje novca po glavnim mjestima Crne Gore podržavaše duh raspoloženja i javnog veselja, koji su u malom ono isto što nekada bjehu orgije koje predhodiše propasti drevnog Rima. Svi oni koje ne hoćahu, i poštovanja prema samom sebi, uzeti učešća u ovim orgijama postadoše podozrivi i odmah oglašeni za “izdajnike nacionalne stvari”. Obilježena od srbijanskih oficira, pijana ulica ih uznemirivaše, prijeteći im smrću (naročito noću). Novi zavojevači zemlje unesoše u Crnu Goru pravi režim terora, a da bi lakše radili unutra, i bez ikakvih svjedoka, oni potpuno blokiraše zemlju spolja... Među tim istim elementima regrutovahu se najaktivniji faktori austrougarske špijunaže, koji danas igraju ulogu “najvećih patriota”.

Među tijem i takvim elementima je današnji uzurpatorski režim pokupio svoje najvatrenije pristalice, i, blagodareći svakovrsnom podmićivanju, uspio je da stvori tobož “nacionalnu gardu”... Oni koji se u početku, pod različitim izgovorima, protiviliše polaganju te zakletve, biše zlostavljani i docnije primorani da to učine.

UNIŠTENJE SVEGA ŠTO JE CRNOGORSKO

U svojoj razornoj objesti da unište sve što je crnogorsko, ove plaćeničke bande zaboraviše se tako daleko, da batinaše sva ona lica kod kojih nađoše crnogorski vojnički barjak ili koji god drugi znak i obilježje koje podsjeća na crnogorsku državu, u tom cilju je uništen i jedini spomenik vojnički na trgu u Podgorici podignut u čast poginulih Crnogoraca za oslobođenje tih krajeva. Kao što se vidi, ide se za tim, da se uništi i istorija ovog mučeničkog naroda.

NEUTRALNA POLITIKA UNUTRAŠNJEG RASPEĆA CRNOGORACA

Ona ne bi prouzrokovala takvo unutrašnje razorno dejstvo, koje Srbijanci vrše zajedno u tom cilju da što sigurnije uspostave svoju vladavinu, a Saveznicima da bace prah u oči, i da ih uvjere kako oni nemaju nikakvog udjela u toj “političkoj borbi koja se zapodjela između samih Crnogoraca”.

PROKLETI (KRVAVI) BOŽIĆ UNIŠTI IDEALE O BRATSTVU

Za tri božićna dana mnogo se krvi prolilo, i to, pošto je u svijetu Pravo pobijedilo Silu! Taj Božić ostaće proklet, jer srbijanski topovi, koji pucahu tih dana, pobiše ne samo nevine ljude, nego uništiše sve ideale o toliko žuđenom bratstvu, koje Crnogorci gajiše stoljećima...

PRAVI OSVAJAČKI RAT PROTIV CRNE GORE

Da su Crnogorci mogli zamisliti da savezničke trupe dolaze da ih pokore, oni bi našli načina, da ih te trupe ne zateknu ovako nespreme vojnički, kao što se danas nalaze, zahvaljujući svom povjerenju u obećanja Velikih Sila Saveznica.

Sve Velike Sile faktički priznaju državu i vladu crnogorsku, jer svaka od njih ima svoju diplomatsku misiju, akreditovanu kod te vlade u Neji kod Pariza, a njihova je moralna i materijalna odgovornost najozbiljnije angažovana prema narodu te države. Istovremeno pak Velike Sile puštaju vladu srbijansku da vodi pravi rat po Crnoj Gori i da se organizuje za otpor protiv svakog rješenja Konferencije Mira, koje ne bi odgovaralo njenim osvajačkim željama...

ANEKSIJA JE ZLOČIN UVREDE ČOVJEČNOSTI

(Sveto pravo crnogorskog naroda na opstanak)

Crnogorci, koji su svojim rukama podizali za nekoliko vjekova svoju malu državu, boreći se sa mnogobrojnim teškoćama i podnoseći žrtve koje su postale legendarne, tim samim su pred mnogim generacijama civilizovanog svijeta dokazali svoju političku zrelost i pravo na opstanak sa neospornim mjestom među slobodnim narodima...

S druge strane, zadovoljiti zahtjev srbijanske vlade i sankcionisati prisajedinjenje Crne Gore Srbiji, značilo bi odobriti zločite "uvrede čovječanstva", jer bi osvetoljubivost srbijanskih vlasti konačno istrijebila ovaj narod.

CRNOGORSKA AUTONOMIJA JE GLAVNI PROTIVNIK DESPOTSKE HEGEMONIJE PAŠIČIZMA

Priključiti pak Crnu Goru Jugoslaviji u smislu Krfske deklaracije koja je već na putu izvršenja, značilo bi, pod jednom drugom formom, predati je na milost i nemilost vlade g.Pašića, i obezbijediti u novoj državi despotsku hagemoniju "pašićizma" kojemu je crnogorska autonomija jedini nesavladivi protivnik i jedini jemac za slobodu, jednakost i demokratski razvitak nove zajednice Južnih Slovena...

SAMO ZAJEDNICA RAVNOPRAVNIH NARODA IMA USLOVE ZA OPSTANAK

Mi predlažemo svjetskom areopagu u Parizu da pošalje jednu nepristranu međusavezničku komisiju, koja će utvrditi fakta.

Svi jugoslovenski narodi... žude za tim da se ujedine u jednu državu, ali oni hoće da se to ujedinenje izvede slobodno, bez ikakva pritiska izvan ili iznutra, i to, pošto bude potpuno saslušana volja naroda. Izraz volje slobodnog naroda pokazao bi se u Ustavotvornoj Narodnoj Skupštini, koja bi jedino imala tu moć, da suvereno, u ime cijelog naroda, riješi kakav će oblik i kakve ustanove imati buduća država.

Ta država mora imati sve svoje etnografske granice, u razmjeru kako to nalaže najšire shvaćena pravednost, saglasno obavezi od 25. januara svijeh vlada, koje su sada predstavljene na Konferenciji u Parizu u koju obavezu mi vjerujemo.

U takvoj državi svi njeni članovi bi uživali potpunu jednakost, kako u pravima tako i u obavezama, a svaki bi u njoj zadržao svoje običaje i svoju istorijsku individualnost. Samo pod tim uslovima, ova bi država mogla biti sposobna za život, a u unutrašnjosti spokojna...

Jovo Popović, bivši narodni poslanik, biši prvi opunomoćeni delegat Crne Gore na Konferenciji mira u Londonu 1913.